

A FIATALKORÚAK BŰNÖZÉSÉNEK OKAIRA VONATKOZÓ KUTATÁSOK EGYES KÉRDÉSEI

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya célhittel támogatja azokat a kutatásokat, amelyek a jogi karok megfelelő tanszékeinek együttműködésével a fiatalkorúak bűnözésének okaira, illetőleg azok statisztikai feltárására vonatkozóan folynak. Az elért eredmények bemutatása, továbbá a kutatások rendszertani kérdéseinek és tényanyagának megvitatása végett az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága 1961. december 6-án kibővített vitaülést rendezett. Az ülés előadója KOVACSICS JÓZSEF kandidátus, az ELTE Statisztikai Tanszékének vezetője, a szóban forgó célhiteles kutatások irányítója volt.

Az alábbiakban Kovacsics József sokszorosított formában előzetesen szétküldött referátumát és az ülésen elmondott kiegészítő előadását teljes terjedelemben, a hozzászólásokat pedig összefoglaló ismertetésben közöljük.

I.

A fiatalkorúak bűnözése okaira vonatkozó reprezentatív megfigyelés módszertani kérdései

Az igazságügyi statisztika a felszabadulás óta jelentős fejlődésen ment keresztül. Rendszerének a szocialista büntetőpolitika elveinek megfelelően történt kiépítése, új adatgyűjtések, mint a vádhatósági statisztika, a bírósági adatgyűjtéseknél a felmentettek statisztikájának a kidolgozása, a mutatószámrendszer korszerűsítése, az elítéltek osztályhelyzetére és foglalkozási viszonyaira vonatkozó adatok begyűjtése (a felszabadulás előtt a földbirtokos egy rovatban szerepelt a kisparaszttal és a gyári munkással), a bürokratikus és az igazságügyi szervek munkáját nem segítő évi ügyforgalmi adatgyűjtés havi operatív adatgyűjtéssé való átalakítása, az adatgyűjtés ellenőrzésének fokozása, majd a munka decentralizálása, lényegesen megjavították igazságügyi statisztikánkat. Jelentős korszerűsítést jelentett az ez évi reform is, így a jogerősen elítéltek eljárási adatainak részletesebb megfigyelésével, az elkövetés helyére és idejére vonatkozó adatok begyűjtésével, a társadalmi tulajdon elleni bűntettek behatóbb tanulmányozásával, a polgári perek statisztikájában a mezőgazdaság szocialista átszervezését tükröző termelőszövetkezeti perek megfigyelésével. Ma már elmondhatjuk, hogy kriminálstatisztikánk helyes tájékoztatást nyújt a bűnözés alakulásáról, feltárja a bűnözés jellegét, felhívja a figyelmet a büntetőgyakorlat helyenként eltérő voltára, jelzi az egyes bűncselekmények számának növekedését.

Ezek a vázlatosan felsorolt reformok lehetővé tették, hogy most már az igazságügyi statisztika minőségi kiszélesítésének a problémáit is napirendre tűzhessük, így a bűnözés dinamikájának a tanulmányozását egységesen számított, tisztított kriminalitási arányszámok útján, megszervezzük a foglalkozási-, gazdasági-, életkor tekintetében eltérő vidékek kriminalitásának a tanulmányozását standardizálási módszerekkel, a bírósági ítélkezési gyakorlat méré-

sét indexszámítás segítségével, elsősorban pedig és e tanulmánynak ez a tárgya, a bűnözés okaira vonatkozó kutatásokat.

*

A Magyar Tudományos Akadémia által létrehozott kriminál-statisztikai munkaközösség utóbbi tárgykörben első feladatként a fiatalok bűnözése okainak a kutatását tűzte ki célul.

A vizsgálat megszervezése előtt két alapvető kérdést kellett eldöntenünk:

1. Milyen tényezők befolyásolják a fiatalok kriminalitását. Hogyan lehet és egyáltalán lehet-e a bűnözésnek a gazdasági, társadalmi környezettel, a pszichológiai és biológiai faktorokkal és a jogrendszerrel való összefüggéseit statisztikai módszerrel mérni és értékelni. Ha igen, milyen kérdések útján és a bírói eljárás melyik szakaszában szerezhetők be ezek a válaszok.

2. Milyen módszert kövessünk a felvétel szervezése során.

1. Az első kérdésre vonatkozólag már tapasztalatok is állottak rendelkezésre, mert az ELTE Statisztikai Tanszéke büntetőjogász és kriminológus szakemberek közreműködésével már 1955-ben készített egy adatgyűjtést. Az 1960. évi kérdőívünk szerkesztésénél felhasználtuk ezen kérdőív tapasztalatait is. Kérdőívünk elkészítése előtt beható vitákat folytattunk büntetőjogász, pszichológus, pedagógus szakemberekkel, hogy tisztázzuk azokat az okokat, melyek feltehetőleg befolyással voltak a fiatalok kriminalitására. E probléma megfigyelésére ugyanis a bírósági statisztikában használatos kérdőív adatai nem elégségesek. Ennek adatai a bűncselekményre, az eljárási adatokra, az elítélt demográfiai ismérveire és a jogkövetkezményre vonatkoznak.

A személyi adottságokat három kérdés tudakolja: nem, kor, iskolai végzettség. A társadalmi körülményekre szintén három kérdés vonatkozik: foglalkozás, környezet, származás. A gazdasági körülmények közül a fiatalok földtulajdonát tudakolja, a családiak közül pedig azt kérdezi, hogy hol él a fiatalok. Ezek a kérdések a bűnözés okainak feltárására nem elégségesek. Számos olyan nagyfontosságú körülményre nem terjed ki a vizsgálat, melyek kétséget kizáróan hozzájárulhatnak a fiatalok bűnözéséhez. Pl. nem terjed ki a vizsgálat a testi és szellemi fogyatéokra, a lelki alkatra, szenvedélyekre, melyeknek pedig motiváló hatása lehet a bűncselekmény elkövetésére. Nem foglalkozik a lakóhely, a családi körülmények (otthon, fiatalokkal való bánásmód, szülők egymáshoz való viszonya, testvérekhez való viszony, szülők anyagi helyzete, lakásviszonyok stb.) kérdéseivel, amelyek pedig alakíthatják a fiatalok társadalomellenes magatartását.

A hivatalos igazságügyi statisztikai kérdőív kérdései (fiatalok származása, nem, kor, iskolai végzettségére, valamint az eljárásra és a bűncselekményekre vonatkozó adatok) mellett fenti kérdések megfigyelésére így alakultak ki a következő kérdéscsoportok:

Gazdasági viszonyokra vonatkozó kérdések, melyek a fiatalkorú és eltartói-nak vagyoni és kereseti viszonyaira vonatkoznak.

Társadalmi környezet kérdései keretében a foglalkozást, származást, lakó-helyet, munkaviszonyokat, iskolai körülményeket tudakoltuk.

Családi környezet kérdései a nevelkedés körülményeivel, a szülők és testvérek bánásmódjával, szülők életkörülményeivel, házastársak egymáshoz való viszonyával, az otthoni környezettel és a lakásviszonyokkal foglalkoznak.

Személyi adottságok kérdései a nemre, korra, testi és szellemi fogya-tékra, lelki alkatra, valamint a szenvedélyekre és a szórakozásra vonatkoznak.

Bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos kérdések a bűncselekményt, az elkövetés körülményeit (hely, idő, társak, szervezettség stb.) és a kiszabott büntetést tartalmazzák.

A kulturális tényezők között a tanulmányi eredmény, a színház, mozi, irodalom, erkölcsiek között az alkoholizmus, prostitúció kérdései szerepeltek.

A családi környezetre vonatkozó kérdések száma viszonylag magas a többi csoport kérdéseinek számához képest, azonban figyelembe kell venni, hogy fiatalkorúakról van szó, akiknek a társadalomhoz való viszonya sok tekintetben csak a családon keresztül nyilvánul meg.

A kérdések megválaszolása a bírósági iratok alapján történt. Abból indul-tunk ki, hogy a megbízható válaszok előfeltétele, hogy a kérdőívek kitöltői ismerjék a bírósági iratokat, el tudjanak köztük igazodni, megfelelő szaktudás-sal kell rendelkezniük, hogy a válaszok a szakszerűségnek is megfeleljenek. Ezért kértük fel a Fővárosi Bíróság statisztikusait a munka végzésére, két bíróságra, a Fővárosi és a Pestmegyei Bíróságra vonatkozóan. Az adatgyűjtés e szakaszában kapcsolódott a munkába a szegedi egyetem.

A Fővárosi Bíróság statisztikusaival a kiírás megkezdése előtt több meg-beszélést tartottunk, amelyen tájékoztattuk őket az adatgyűjtés célkitűzéseiről s az ezzel kapcsolatos elgondolásainkról. Ezen túlmenően pedig a kiírás egész tartama alatt állandó kapcsolatot tartottunk fenn velük és a felmerülő problé-mákat menet közben oldottuk meg. Ez az állandó összeköttetés igen gyümöl-csözőnek mutatkozott.

Hogy a kérdőívek feldolgozását megkönnyítsük és a feldolgozás egy-öntetőségét biztosítsuk, a kérdőívek adatait kellő ellenőrzés után kódoltuk.

A csoportok kialakításánál alapelv volt, hogy a csoportok domborítsák ki a társadalmi összefüggéseket, a csoportok száma ne legyen túl sok, mert ezzel a kérdés áttekinthetetlenné válik, viszont az egyes csoportok jellemzők legyenek és fogják át a lényegét.

2.) *Ami a felvétel módszerét illeti*, el kellett döntenünk, hogy a statisztikai felvételi eljárások közül a teljeskörű, a részleges, vagy a reprezentatív el-járást választjuk-e.

Teljeskörű felvételt az adatok kiírásának nehézségei, továbbá a felvétel költségei miatt elvetettük. Ugyancsak elvetettük a kriminológiai kutatásoknál

főleg nyugati szerzőknél széleskörűen alkalmazott monografikus módszert is. Véleményünk az, hogy e módszer — mely alatt a kriminológiai irodalom esztípusvizsgálatokat ért — a részleges vagy reprezentatív adatgyűjtés kiegészítéseképpen igen jól hasznosítható, azonban éppen annál fogva, hogy kiragad egyes, esetleg nem is tipikus eseteket, továbbá mivel a kérdező és a kérdezett is szubjektív módon ítéli meg a feltett kérdéseket, illetve a kérdező maga sem ment a bűnöző megfigyelése kapcsán bizonyos szubjektív ítéletektől — a bűnözés átfogó elemzésére nem elégséges.

Behatóbb megfontolást igényelt a részleges adatgyűjtéssel kapcsolatos problematika. A részleges megfigyelésnél néhány megyei bíróság, vagy járásbíróság területén kellett volna összeírni az elítélt fiatalkorúakat. Tekintettel arra, hogy a járásbíróságoknál megfelelő jogász-statisztikus szakemberek nem állottak rendelkezésünkre, továbbá mert még így is olyan nagytömegű kérdőívet kellett volna feldolgoznunk, amelyre adottságaink nem bizonyultak elegendőnek, a reprezentatív felvétel mellett kellett döntenünk.

A munkaközösség tehát azt a célt tűzte maga elé, hogy kidolgozza a fiatalkorúak bűnözése okaira vonatkozó reprezentatív felvétel módszereit, hogy a továbbiak során e módszerrel a kriminalitás más területein is végezhessen reprezentatív vizsgálatokat a bűnözés okainak tanulmányozása végett.

Alábbiakban a fiatalkorúakra vonatkozó felvétel előkészítéséről, magáról a reprezentatív módszerről, majd a továbbiakban a felvétel eredményeiről és tapasztalatairól adunk áttekintést.

A *reprezentatív* vagy képviselési módszernél a sokaságnak csak egy részét vizsgáljuk, de míg a részleges megfigyelésnél arra helyezzük a fősúlyt, hogy a megfigyelt rész az egésznek a súlyát, lényeges részét képezze, tekintet nélkül arra, hogy a megfigyelt egységek jellemzőek-e az egész sokaságra nézve, addig a reprezentatív eljárásnál éppen az a lényeges, hogy az egészre jellemző, a tipikus tulajdonságokkal rendelkező egységek sokaságát vizsgáljuk meg és ebből következtetünk az egészre.

A reprezentatív megfigyelés tehát nem öleli fel a vizsgálandó sokaság *minden* egységét, hanem az egységeknek csak bizonyos mintául kivett részét. Az eljárás azon alapszik, hogy bizonyos körülmények között a *rész* jellemző az egészre, vagyis a részből nagy valószínűséggel lehet következtetni az egészre. A reprezentatív megfigyelés előnyei a teljeskörű megfigyeléssel szemben kisebb terjedelmében és nagyobb mozgékonyságában rejlenek. A kis terjedelem lehetővé teszi a megfigyelés pontosságának a növelése mellett a munkaerő, idő- és eszközráfordítások csökkentését. Alkalmazása olyan területeken is lehetséges, ahol teljeskörű adatfelvétel bonyolultsága miatt nem volna keresztülvihető.

A reprezentatív mintavételi eljárások jogosultsága a valószínűségszámításban, közelebbről a nagy számok törvényeiben gyökerezik. A nagy számok törvényei adnak elméleti alapot ahhoz, hogy egy sokaság jellemző adatait:

viszonyszámait, átlagait, egy mintasokaság jellemző adatai alapján becsüljük, s ezen túlmenően lehetőséget biztosítanak arra, hogy becslésünk pontosságát és megbízhatóságát fokozt módon meghatározhatjuk.

J. Bernoulli tétele kimondja, hogy a mintaelem-szám növelésével a bizonyossághoz közeledik annak a valószínűsége, hogy a viszonszám becslésénél elkövetett hiba nem nagyobb az előre megadott hibahatárnál. (Valószínűsége az a kísérletileg meghatározható számot értjük, amely körül egy véletlen esemény relatív gyakorisága ingadozik.) A tétel alapján előre megadott hibahatárhoz kiszámítható a minta terjedelme.

Nagyszámú statisztikai jelenség átlagát vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy átlagaik viszonylag kismértékű változást mutatnak. Ennek oka az, hogy a jelenségben bizonyos tipikus vonások domborodnak ki. Ez a megállapítás képezi P. L. Csebisev tételének lényegét, amely pontosabban azt fejezi ki, hogy N -elemű alapsokaságból kivett n -elemű minták átlagai tetszőleges pontossággal és biztonsággal közelítik meg az alapsokaság átlagát, ha n -et elég nagyra választjuk.

A nagy számok törvényei elősegítik a statisztikai elemzés határainak a kiterjesztését, tudományos megalapozást biztosítanak a reprezentatív adatgyűjtés végrehajtásához.

A nagy számok törvénye segítségével tudjuk a jelenségek átlagos lefolyását előre látni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az átlagos egyszersmind változatlan is, mint ahogy ezt a bűnözés ún. morálistatisztikai irányának első kimagasló képviselője, Quetelet hirdette. Szerinte az elkövetett bűncselekmények száma független a társadalmi viszonyoktól. A termelőerők és a termelési viszonyok változása, a technika fejlődése, az életkörülmények megváltozása szükségszerűen megváltoztatja a bűnözés alakulását. Ez nem jelenti azt sem, hogy a megváltozott jelenség körében már nem érvényesül a nagy számok törvénye. Ellenkezőleg, érvényesül, de az új hatóokok credőjeként alakul ki az átlagos érték is.

Végül a hibahatároknak, illetve a valószínűségi szintnek függvénytáblázatból történő leolvasásához nyújt elméleti alapot a Ljapunov-féle központi határeloszlás tétel, mely azt fejezi ki, hogy tetszőleges eloszlású, független valószínűségi változók számtani közepe nagyjából normális eloszlású, feltéve, hogy az egyes változók szórása kicsi összegük szórásához viszonyítva. Ez azt jelenti, hogy ha bizonyos feltételek teljesülnek, akkor az átlagok eloszlása még akkor is ún. normális eloszlás lesz, ha az alapsokaság, amelyből a minták származtak, nem volt az. Ebben az esetben a hibahatár a normális eloszlás eloszlás-függvényének táblázatából leolvasható.

A véletlen tömegjelenségek törvényszerűségének a hatóköre a társadalmi és természeti jelenségekre egyaránt kiterjed. Az említett tételek azonban csak akkor érvényesek, ha a megfigyelt esemény valószínűsége a megfigyelés során nem változik. Ha szándékosság vagy egyéb ok következtében a véletlenszerű-

ség nem érvényesül, a nagy számok törvényéből levont következtetések sem lesznek helytállóak.

Milyen módon kell a kiválasztást végrehajtanunk ahhoz, hogy a minta reprezentatív legyen, milyen hibát követünk el azáltal, hogy nem a tömeg egészét figyeltük meg? Hogyan tudjuk a hibahatárt megállapítani? Ezek azok a fő kérdések, amelyekre a valószínűségszámítás alapvető ismeretei alapján most már megadhatjuk a választ.

A döntő probléma a reprezentatív megfigyelésnél a minták kiválasztása. Hogyan tudjuk elérni azt, hogy a kiválasztott adatok helyesen tükrözzék a sokaság egészét? Tekintettel arra, hogy a nagy számok törvényei véletlen tömegjelenségekre vonatkoznak, alkalmazhatóságuknak előfeltétele, hogy a minta kiválasztása véletlenszerűen történjék. (A statisztikában véletlen jelenségeken olyan jelenséget értünk, melynek bár határozott okai vannak, de azokat bonyolultságuk miatt nem ismerjük — esetleg a tudomány mai fokán nem ismerjük — és így nem tudunk belőlük a jelenség lefolyására, kiemenetelére egyértelműen következtetni.) A minta ezek szerint csak akkor lesz reprezentatív, ha a kiválasztás véletlenszerűen történik. A kiválasztás véletlenszerűségének biztosítása történhet pl. sorsolással, mechanikus kiválasztással, az ún. véletlenszámtáblák felhasználásával és egyéb módszerekkel. Lehet visszatevéses és visszatevés nélküli.

Ha a véletlenszerűség feltétele teljesül, akkor alkalmazhatjuk a valószínűségszámítás törvényeit és kiszámíthatjuk azon valószínű hibahatárokat is, melyek azáltal keletkeztek, hogy nem a teljeskörű sokaságot, hanem annak csak egy részét figyeltük meg.

Egyébként, ha a minta kiválasztásánál szándékosság vagy önkényesség érvényesül, bizonyos mintákat kihagyunk, vagy egyes mintákat másokkal helyettesítünk, a mintavétel nem nevezhető véletlenszerűnek. Nem nevezhető véletlenszerűnek a bűnözés vizsgálatára vonatkozó olyan megfigyelés, mely egy meghatározott hónapban, pl. novemberben elkövetett bűncselekmények anyagából történő kiválasztás alapján a bűnözés egészére vonatkozó következtetéseket kíván levonni. Az ilyen mintában nem érvényesülhet a véletlenszerűség, tekintettel arra, hogy a bűncselekmények szezonális jellege miatt egyes bűncselekmények (pl. szemérem elleni bűncselekmények, élet és testi épség elleni bűncselekmények) gyakorisága a megfigyelt hónapban más, mint az esztendő többi hónapjaiban, így a kiválasztott minta nem lehet reprezentatív.

A fiatalkorúak bűnözésére vonatkozó felvételünk az adott lehetőségek között maximális mértékben törekedett a minta kiválasztásánál az említett módszertani követelmények biztosítására.

Az alapsokaság, melyből a felvételi mintát *rétegezett* s ezen belül *véletlen* kiválasztás útján vettük: a BHÖ. 230—498. pontjaiba felvett bűncselekmények miatt az 1958. évben Magyarországon jogerősen elítélt fiatalkorúak adata. (Nem terjedt ki tehát a felvétel a fiatalkorúak bűnözésére kevésbé jellemző Népköz-

társaság elleni, valamint az államhatalom és az államigazgatás rendje elleni bűntettekre.)

Az említett sokaság 3121 fiatalkorút tett ki.

Gyakorlati feltételek szabták meg elsősorban, hogy az ország területén mely megyei bíróságoknál vegyünk mintát. A világvárosi jellegű Budapest főváros, a mezőgazdasági jelleget és a fővárosnak a környékre gyakorolt intenzív vándorlási vonzását is képviselő Pest megye, a mezőgazdasági, alföldi településtípusú Csongrád megye, valamint a fejlődésben levő vidéki ipari régiót, nagy odavándorlási centrumokat (Pécs, Komló) képviselő Baranya megye volt az a terület, amelyre a választás esett. Éppen azért, mert itt gyakorlati korlátok között, tudatos kiválasztásról van szó, döntően érdekelt bennünket az a kérdés, hogy egyáltalán ennek a területnek teljeskörű statisztikai adatai önmagukban mennyiben reprezentálják a teljeskörű országos adatokat.

Az említett négy megyei (fővárosi) bíróság területén a fent megjelölt bűncselekmények miatt 1958-ban 1234 fiatalkorút ítéltek el. Kiválasztásunk során e területünk alapsokaságából 20%-os mintát vettünk.

Azok az ismérvek, amelyek a rétegezett mintaválasztás alapjául szolgáltak a következők:

1. A fiatalkorúak megoszlása *bűncselekmények* szerint. Ezt az ismérvet alapvetően fontosnak tekintettük abból a célból, hogy a mintasokaság híven tükrözze a bűnözés minőségi összetételét.

2. A fiatalkorúak megoszlása a *kiszabott büntetések* és az 1954:23. tvr.-tel módosított 1951:34. tvr. 3. §-ában felsorolt *intézkedések* szerint. Ennek az ismérvnek az a szerepe, hogy az elkövetett bűncselekmények ne csak minőségük, hanem súlyuk szerint is megfelelő arányban kerüljenek be a mintába.

3. A fiatalkorúak megoszlása *nemek* szerint. Ez egyik legfontosabb demográfiai tényező, melynek mind a bűnözés volumene, mind a bűnözés iránya tekintetében döntő szerepe van.

4. A fiatalkorúak megoszlása a bűncselekmények elkövetésekor betöltött *korévek* szerint. A bűnözésben nagy szerepet játszó fontos demográfiai tényezőről van szó, melynek figyelembevételét a 12—18 életév közötti fiatalkorúak esetében nem is kell indokolni.

A kiválasztás helyességét két szempontból is ellenőriztük: a) logikai úton és b) matematikai számítás útján.

A kiválasztás helyességének az ellenőrzése céljából összehasonlítottuk a mintavételnél alapul vett területi sokaság adatait az országos adatokkal és a mintasokaság adatait a területi sokaság adataival.

Az 1958-as évben országosan 3121 fiatalkorút ítéltek el a megfigyelt bűncselekmények miatt. A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények országosan és a mintavételnél alapul vett megyei bíróságok területén és a mintában az alábbiak szerint oszlottak meg:

Bűncselekmény	Az elítélt fiatalok megoszlása az					
	országos	alap-	minta-	országos	alap-	minta-
	sokaságban					
	szám			%		
Társadalmi tulajdon elleni lopás	595	210	44	19,1	17,0	16,6
Egyéb büntett	370	135	15	11,9	11,0	5,7
Közvesz. munkakerülés	71	58	13	2,3	4,7	4,9
Egyéb népgazdaság elleni ...	44	11	—	1,4	0,9	—
Erőszakos nemi közösülés ..	56	34	7	1,8	2,8	2,6
Üzletszerű kéjelgés	26	12	3	0,8	1,0	1,1
Egyéb a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni	32	15	2	1,0	1,2	0,8
Gyilkosság, szándékos emberölés	22	4	2	0,7	0,3	0,8
Szándékos testi sértés	373	98	20	12,0	7,9	7,5
Egyéb, a polgárok személye elleni	161	56	18	5,2	4,5	6,8
Polgárok javai elleni lopás ..	1148	484	111	36,7	39,2	41,9
Egyéb büntett	223	117	30	7,1	9,5	11,3
Összesen:	3121	1234	265	100,0	100,0	100,0

Az országos adatok és a mintakiválasztáshoz alapul vett bíróságok területén elkövetett büntettek, mint látjuk, igen nagy hasonlóságot mutatnak. Egyedül a közveszélyes munkakerülés, az erőszakos nemi közösülés, valamint a szándékos testi sértés bűncselekménynél mutatkozik jelentős eltérés. Ennek oka azonban abban rejlik, hogy a részsokaságon belül jobban érvényesül a főváros bűnözésének urbánus jellege. A testi sértés, a gyilkosság, emberölés büntette vidéken magasabb, mint Budapesten, míg más bűncselekményeknél, pl. az erőszakos nemi közösülésnél, a közveszélyes munkakerülésnél a főváros mutat fel nagyobb értékeket. Budapesten a közveszélyes munkakerülés miatt 1958-ban 100 elítélt fiatalkorúra 6,4, vidéken 1,0 fiatalok jutott. Ugyanakkor a szándékos testi sértésnél a budapesti arány 3,7, a vidéki 14,5-tel szemben.

Budapest kriminalitásának túlzott érvényesülését azáltal kívántuk tompítani, hogy a vidéki megyei bíróságok területén a mintavétel százalékarányát megnöveltük.

A továbbiakban a kiválasztás helyességét a kiszabott büntetések megoszlásának a bemutatásával is illusztrálni kívánjuk (lásd a következő táblázatot).

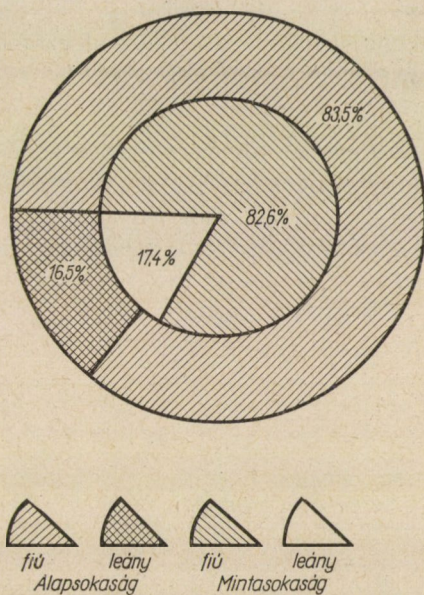
A javító nevelést és a bírói megrovást kivéve a kiszabott büntetések, intézkedések nagymértékben megegyeznek az összehasonlított sokaságban. Hasonló eredményeket mutat a nemek és a koradatok összehasonlítása is a mintasokaság és az országos adatok között.

Büntetés, intézkedés	Alapsokaság %	Mintasokaság %
Felfüggesztett börtön	21,8	20,7
Végrehajtható börtön	10,9	15,9
Pénzfőbüntetés	11,6	10,2
Javító-nevelő munka	1,0	0,4
Javító-nevelés	14,7	12,8
Gyógypedagógiai nevelés	0,2	0,4
Próbára bocsátás	28,5	26,8
Bírói megrovás	11,3	12,8
Összesen:	100,0	100,0

A magasabb évfázatokban mutatkozó eltérést itt is a főváros és a vidék közötti eltérés okozza. A nemek adatainak az egybevetése utal arra, hogy a lányok, főleg Budapesten, nagyobb arányban kerültek a mintába. Azonban a mintavétel, amint az alábbi ábrán látható, e tekintetben is sikerültnek nevezhető. (1. ábra.)

A továbbiakban az alapsokaság és a minta adatainak egybevetését más ismérvek szerint mellőzzük és módszerünk helyességét matematikai számítás útján is igazoljuk.

Mint erről már említést tettünk, ha a mintakiválasztás helyes volt és az alapul vett tömeg elég nagy, a mintasokaság és az alapsokaság átlagának az



1. ábra.

A fiatalok bűnözők megoszlása az alap- és a mintasokaságban

eltérése nem nagy. Pl. ha azt tűzzük ki magunk elé, hogy egészen pontos értéksüléseket szerezzünk, kb. 8—10 000 egységet kell megfigyelnünk. Ilyenkor a hibahatár 95%-os valószínűség mellett $\pm 2\%$, a standard hiba 1,0%. Megközelítő tájékoztatást nyújt azonban 300—400 egység adata is. Ilyenkor a standard hiba 5,0%, 95%-os valószínűség mellett, a hibahatár $\pm 10,0\%$ körül szokott ingadozni.

Anélkül, hogy a hibahatárral és a standard hiba megállapításával összefüggő módszertani kérdésekkel részletesen foglalkoznánk,¹ csupán azt jegyezzük meg, hogy a mintaátlagnak az alapsokaság átlagára vonatkozó szórása, a reprezentatív megfigyelés standard hibája, mely a reprezentatív kiválasztás hibáját méri. Kiszámítása egyszerű véletlen ismétlés nélküli kiválasztás esetén:

$$\sigma_{\bar{x}} = \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \sqrt{1 - \frac{n}{N}}$$

képlet felhasználásával történik, ahol $\bar{x}$ az átlagot jelenti, $\sigma_{\bar{x}}$ az átlagok szórása, σ az alapsokaság szórása, n a minta elemszáma, N az egész sokaság elemeinek a száma.

Az igazságügyi statisztikában gyakran lép fel olyan ismérv, melynek változatai minőségi jellegűek, számszerűen nem jellemezhetők. Különösen fontosak az ún. alternatív ismérvek, melyeknél a jelenségnek kétféle változata lehetséges; pl. férfi—nő, vagy szabadságvesztés—büntetés és egyéb büntetés, írni-olvasni tudók—nem tudók stb. Ezen alternatív ismérvek egyik változatához — teljesen önkényesen — a 0 értéket, a másikhoz az 1 értéket rendeljük P -vel, ill. Q -val jelölve az egyik, ill. a másik változat bekövetkezésének valószínűségét. Kimutatható, hogy az alternatív ismérv szórása:

$$\sigma = \sqrt{PQ}.$$

Vizsgáljuk meg a fiatalok szabadságvesztés büntetésének és egyéb büntetésének a szórását a három terület között fentiek figyelembevételével, majd állapítsuk meg a standard hibát és a hibahatárt, hogy felvételünk pontosságának a mértékét megállapíthassuk.

Adataink szerint a szabadságvesztés büntetés és az egyéb büntetés a három területen a következőképpen alakult:

Megnevezés	Országos	4 megye	Minta
Szabadságvesztés büntetés.....	960	404	97
Egyéb büntetés	2161	830	168
Összesen:	3121	1234	265

¹ Erre vonatkozóan lásd: Dr. Kovacsics József: Statisztika c. műegyetemi jegyzetét, Budapest 1961. 226—232. old.

Amennyiben a „börtön” változatot 0-val, a „nem börtön”-t 1-gyel értékeljük — teljesen önkényesen — akkor az átlag a „nem börtönre” ítétek relatív gyakorisága

$$\begin{aligned}\bar{X}_{\text{országos}} &= 0,692 \\ \bar{X}_{\text{megye}} &= 0,633 \\ \bar{X}_{\text{minta}} &= 0,633\end{aligned}$$

A szórás értéke a három sokaságban

$$\begin{aligned}\sigma_{\text{országos}} &= 0,461 \\ \sigma_{\text{megye}} &= 0,469 \\ \sigma_{\text{minta}} &= 0,479\end{aligned}$$

A standard hiba, a

$$\sigma_x = \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \sqrt{1 - \frac{n}{N}}$$

képlettel számolva: 2,8%.

Amennyiben 97%-os valószínűségi szinten kívánjuk az alapsokaság átlagát a mintasokaság átlagából becsülni, akkor a standardizált normális eloszlás függvény táblázatból leolvashatóan a hibahatár $t = 2,17$ választással számítható; miután $\Delta = t \cdot \sigma_x$, behelyettesítve a kiszámított értékeket:

$$\Delta = 2,17 \cdot 2,8\%$$

$$\Delta = 0,061$$

Eredményünk azt jelenti, hogy az alapsokaság átlaga 97% valószínűséggel a (0,633—0,061; 0,633+0,061), vagyis a (0,572; 0,694) konfidencia intervallumba esik. (A teljeskörű felmérés alapján számolva: 0,692 !)

Számításunk alapján tehát megállapíthatjuk, hogy mintakiválasztásunk helyes volt.

A felvétel pontosságának a növelése érdekében a hibahatár további csökkentésére szükség van. A további felvételek során mintánkat legalább 450—500-ra kell felemlenünk. Ezzel egyidejűleg gondoskodnunk kell a teljesség nagyobb biztosításáról a feltett kérdések tekintetében is. Az 1958. évi felvétel során ugyanis nem kaptunk minden kérdésre kielégítő választ. Így 265 eset közül pl. 116 esetben hiányzott az elkövetés helyére, 146 esetben az elkövetés jellegére, 162 esetben az iskolalátogatásra, 31 esetben a fiatalok kérésére vonatkozó adat a bírósági tárgyalás anyagából. Véleményünk szerint a jövőben már a rendőrségi szervek által a környezettanulmány elkészítésekor biztosítani kellene a krimináletiológiai kutatásokhoz szükséges adatok felvé-

telét is. A környezettanulmány kérdéseit egészítse ki a bírósági tárgyalási anyag s ezek együttesen szolgáljanak a felvétel bizonylatául. Az új összefüggő megfigyelési rendszer tervezetét már fentieknek megfelelően készíti elő a munkaközösség.

II

KOVACSICS JÓZSEF kiegészítő referátuma

A statisztikai tudomány, de különösen a szocialista statisztika, mely a társadalmi és gazdasági élet jelenségeinek mennyiségi oldalát vizsgálja, nagy súlyt helyez vizsgálataiban arra, hogy a jelenségek típusait, változásait, minőségi jellemzőit is tanulmányozza.

Alapvető követelmény a statisztikai munkával szemben, hogy csoportosításai tárják fel a jelenség természetét, segítsen felderíteni a vizsgált jelenség összefüggéseit a társadalmi és gazdasági élet más területével.

E tárgykörben a statisztikának egyik legszebb, de egyben legnehezebb feladata a jelenségek okaira vonatkozó kutatások segítése.

A nagyságrendi változásokat, a jelenségek dinamikáját ma már a statisztika megbízhatóan észleli, azonban nehezebb, komplikáltabb feladat előtt áll a minőségi vizsgálatok területén.

E kutatásokat csak azokon a területeken sikerült eredményesen megvalósítani, ahol a statisztikusok erőfeszítéseit más tudományterület szakembereivel vállvetve végezték.

Ilyen komplex jellegű kutatás folyt és folyik a népességtudomány területén a halálozás okaira vonatkozóan. Azt, hogy az orvostudomány figyelmét bizonyos fő betegségekre tudja irányítani, hogy észlelni tudja 150 csoportban a főbb halálokokat és tanulmányozni tudja az elhaltak demográfiai adatait a halál okait előidéző betegségekkel összefüggésben, többek között e kutatásoknak köszönheti. Ezáltal jelentős mértékben segítették azt a fejlődést, amely oda vezetett, hogy a múlt század elejétől (1837-től) 24 évről 64,9 évre emelkedett a születéskor várható átlagos élettartam, a normál életkor pedig napjainkban a férfiaknál 77,9, a nőknél 78,8 év lett.

A bűnözés okaira vonatkozó kutatások ugyancsak régi eredetűek és e területen is több tudományág szakembereinek együttes erőfeszítésével folynak. Quetelet átlagemberfogalma már a múlt század elején megszületett s azóta az olasz antropológusok, a modern biológiai iránynak, a bűnözés szociológiai irányának, a tényezőelméletnek számtalan kutatója foglalkozik a bűnözés oktanával.

Mi az oka mégis annak, hogy a bűnözés okaira vonatkozó kutatások a kapitalista államokban ma is zsákutcában vannak?

Aligha tévedek, ha azt állítom, hogy ennek elsősorban idealista filozófiai beállítottságuk, s ezzel összefüggésben az a társadalomszemlélet az oka, mely

képtelen az embert a maga összetettségében, fejlődésében, környezetével való kölcsönhatásaiban megfigyelni.

Abban a társadalmi rendszerben, melyben napról napra növekszik a bűnözés, s melyben a bűnözés növekedésének valódi okai nem tárhatók fel, mert az lázítás a fennálló társadalmi rendszer ellen, — nyilvánvalóan nem is produkálhat a tudomány olyan eredményeket, melyek tovább vinnének e korszakalkotóan fontos kérdés megoldásához. Így volt ez nálunk is a felszabadulás előtt.

„Magyarországon a fiatalkorúak védelme tekintetében egészen a legújabb időkig kedvezőtlen viszonyok uralkodtak, mert sem az állami törvényhozásnak, sem az igazgatásnak, sem a társadalomnak nem volt hosszú időn át a szociális bajok orvoslására ideje és ereje . . . a fiatalkorú büntetettek száma állandóan emelkedő irányzatot mutatott” olvasható a fiatalkorúak kriminalitásáról szóló 1905. évi igazságügyminisztériumi jelentésben.¹

A szocialista társadalmi rendszerben a bűnözés alapvető okának, a kizsákmányolásnak a megszüntetésével együtt folyamatosan csökken, illetve megszűnik a bűnözés is. A bűnözés csökkenéséről számolnak be a fiatalkorúak bűnözését jellemző adatok is. Bűnözésük csökkenésének az üteme gyorsabb, mint a felnőttkorúaké. Amíg a felnőttkorú bűnözők száma a vagyon elleni bűncselekmények körében 1951 és 1958 között 28,1%-kal csökkent, addig a fiatalkorú bűnözőké 36,3%-kal. Lehetőségeink megvannak a bűnözés csökkentésére, az utópiából valóság lett, de a bűnözés csökkenésének konstatálása mellett napirendre tűzhetjük a bűnözés okainak a kutatását a bűnözés megelőzése, büntetőpolitikánk, ifjúság nevelési politikánk céltudatosabb kimunkálása érdekében.

E vizsgálatok exakt alapjainak a feltárását az igazságügyi statisztikától várja a tudomány.

A bűnözés vizsgálatánál a nyugati kriminológusok egy része az ún. *esetvizsgálatból* indul ki. Ennek lényege az, hogy kiragadott egyének vagy csoportok életfolyamatából merített adatokat dolgoznak fel lényegében a statisztikai monográfiához hasonló módszerrel. Az esetvizsgálat leggyakrabban alkalmazott eszköze az interjú.

Véleményünk szerint az esetvizsgálatnak ez a módja rendkívül szubjektív, a megkérdezettek érdeklődési körétől, egészségügyi állapotától, típusától, vagy attól függően, hogy a meginterjúvált mit remél az interjú-készítőtől, más és más eredményre vezet. Egyesek — felismerve a kutató álláspontját — arra fognak törekedni, hogy kedvező válaszokat adjanak, abban a reményben, hogy a börtön vezetőségénél bizonyos kedvezményeket érjenek el. Antiszociális beállítottságú egyének szándékosan rossz és zavaró válaszokat fognak adni.

¹ Szerkesztették: Dr. Kun Béla és Láday István, Budapest 1905.

A vizsgálat szubjektív vonásai következtében semmiképpen nem alkalmas a vizsgált jelenség tipikus vonásainak felderítésére. Nem alkalmas azért sem, mert a kutató sem ment a szubjektívizmustól, esetleg hajlamos arra, hogy már korábban megalkotott álláspontjához keressen érveket, tényeket.

Lényegesen nagyobb eredményességet biztosít a részleges adatgyűjtés. Ez a módszer már feltételezi a statisztikai felvételi technika ismeretét, az adatgyűjtés céljának logikus átgondolását s ehhez kapcsolódóan a felvétel helyének, idejének, általában az egész adatgyűjtés programjának szakszerű előkészítését. Az adatgyűjtésnek ez a válfaja történhet közvetlen kikérdezés útján, vagy közvetett adatgyűjtéssel. Közvetlen adatgyűjtésnél maga a bűnöző kapja meg a kérdőívet és hajtja végre annak kitöltését; közvetett adatgyűjtés kapcsán számlálóbiztosok vagy e célra felkért egyének végzik az adatgyűjtést kikérdezés útján. Itt is különbséget teszünk a tekintetben, hogy a kikérdezést bíró vagy rendőr hajtotta-e végre, vagy pedig az adatgyűjtésben közreműködő más személy. Az a véleményünk, hogy az adatgyűjtés körülményeit, célját ismerő egyének megfigyelései értékesebbek. Ilyenkor a megfigyelő a bűnözőkkel bizonyos közvetlen kapcsolatot létesíthet és lehetősége nyílik olyan kérdések beszerzésére is, amelyek egyébként nehezen vagy egyáltalán nem volnának beszerezhetők.

Összefoglalva a részleges adatgyűjtéssel kapcsolatban mondottakat, megállapíthatjuk, hogy az akkor hozza meg a kívánt tudományos eredményt, ha a felvétel során az esetek nagyobb részét figyeltük meg, ha csoportosításai, elemzései megfelelnek a társadalomtudomány követelményeinek. Ez a mennyiség vizsgálata mellett lépten-nyomon hangsúlyozza a minőségi szempontok vizsgálatát, a jelenség fejlődésében, összefüggéseiben való tanulmányozásának a fontosságát.

Alapvető probléma marad a kiválasztás. Meg tudja-e szervezni a részleges adatgyűjtést a felvétel szervezője úgy, hogy az egész sokaságra, a bűnözés egészére jellemző következtetésekhöz jusson. Amint a nyugati irodalom példái igazolják, a legtöbb esetben önkényes, a valóságot elferdítő számoszlopokat, valóban tisztán mennyiségi eredményeket produkál.

A statisztikai módszer túlhajtott alkalmazása, főleg a bűnözés szociológiai hátterét semmibevevő statisztikai elemzés, helytelen következtetésekre vezet; a tisztán kvantitatív vizsgálat nem járulhat hozzá a bűnözés okainak a feltárásához. A matematikai módszerek kellő megfontolás nélkül történő alkalmazása formális eredményekhez vezet. Teljesen helytelen lenne kellő logikai megfontolás nélkül korrelációs kapcsolatokat vizsgálni, vagy a bűnözés növekedését, esetleg csökkenését jelző számadatok alapján trendszámítást végezni. A materiális és formális bűnözés különválasztása nélkül az igazságügyi statisztika ugyancsak torz, hamis eredményekre vezetne.

A szocialista statisztikának az egyes helyett a vizsgált tények összességéből kell kiindulnia. Mi a statisztikát mint kutatási módszert kezeljük vizs-

gálódásaink során. Tisztában vagyunk azzal, hogy a bűnözés szociológiai elemzése, a társadalmi és gazdasági hatókok feltárása nélkül a legjobb statisztikai módszer is fiaszkót vall. Ezért azt valljuk, hogy a bűnözés okainak kutatásához a jó statisztikai módszer elengedhetetlen, de nem elégséges.

Arra nincs lehetősége a szocialista statisztikának sem, hogy minden bűnözőre vonatkozóan részletes adatokat gyűjtsön, megállapítva a bűnöző anyagi helyzetére, nevelési körülményeire, szociális-kulturális viszonyaira, a bűnelkövetés okaira stb. vonatkozó adatokat. Ilyen széleskörű vizsgálatot csak statisztikai hivatalok hajthatnak végre tetemes anyagi ráfordítással.

A kriminálstatisztika feladatai nem a megfigyelések számának fokozása terén, hanem a megfigyelések minőségi kiterjesztése terén jelentkeznek. Hogyan tud a statisztika e feladatnak eleget tenni? Semmiképpen nem úgy, hogy az érvényben levő beszámolási rendszer keretében újabb 50—100 kérdéssel bővíti a bűnözésre vonatkozó kérdések körét. E célra a reprezentatív adatgyűjtés látszik a legalkalmasabbnak.

A bűnözés mélyreható krimináletiológiai, kriminálszociológiai elemzése nem is valószínűsíthető meg eredményesen másképpen, mint reprezentatív módszerrel. E célkitűzés megvalósítása azonban a kriminalitás területén tapasztalatok hiányában nem könnyű. A bűnözésnek a gazdasági, társadalmi környezettel, a pszichológiai, biológiai faktorokkal, a jogrendszerrel való összefüggéseit mérni és értékelni, nem kis feladatot jelent.

Talán a fentiek előrebocsátása után mérhető le azon célkitűzés helyesége, mely a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Főbizottsága részéről arra irányult, hogy e feladat átfogó tanulmányozását büntetőjogász, statisztikus és szociológus szakemberek végezzék. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Büntetőjogi és Statisztikai Tanszékeinek, a szegedi és pécsi Tudományegyetem büntetőjogász professzorainak, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének és az Igazságügy-minisztériumnak a szakértőiből álló munkaközösség első kísérletként azt a célt tűzte maga elé, hogy kidolgozza a fiatalok bűnözése okaira vonatkozó reprezentatív felvétel módszereit, majd a továbbiak során a kriminalitás más területein is végez reprezentatív vizsgálatokat a bűnözés okainak tanulmányozása végett.

E vizsgálat módszertani kérdéseiről a szétküldött tájékoztatóban adtam áttekintést. Ezúttal csupán azt kívánom kiemelni, hogy a Budapesti Fővárosi Bíróság, a Pest megyei, a Csongrád megyei és a Baranya megyei bíróság területéről elítélt fiatalok anyagából vettünk rétegezett kiválasztással 20%-os mintát.

Ez a sokaság 265 fiatalot tett ki. Légrészletesebben a környezeti adatokat tudakoltuk, a családi, az iskolai, a baráti környezet hatását kutattuk a bűnözésre vonatkozóan. E kérdéskörrel a kérdőíven 26 kérdés foglalkozik. Viszonylag jelentős a bűncselekményre, az elkövetés helyére, körülmé-

nyeire, az elkövetés szervezett jellegére vonatkozó kérdésfeltevésünk, a további kérdések a fiatalkorú demográfiai viszonyaira, testi és szellemi fogyatékosságaira vonatkoznak.

A kérdések megválaszolása a bírósági iratok alapján történt. E munkába a megyei bíróságok statisztikusait, Szegeden az Állam- és Jogtudományi Kar egyes tanársegédeit vontuk be.

Már az adatgyűjtés stádiumában kitűnt, hogy bírósági iratok nem adnak lehetőséget mindazoknak az adatoknak a beszerzésére, amelyek a kriminál-etiológiai kutatáshoz szükségesek. E hiányosságról a feldolgozás során még inkább meggyőződhattunk.

Bár e hiányosságon a feldolgozás során segíteni próbáltunk, az adatok teljességét biztosítani nem sikerült.

A megadott válaszok alapján is lehetséges volt azonban meggyőződni módszerünk helyességéről, hiszen a reprezentatív megfigyelés alá eső területre vonatkozóan teljeskörű adatokkal is rendelkezünk. A teljeskörű és a reprezentatív adatok logikai és matematikai módszerrel történő egybevetése igazolta módszerünk helyességét. Feldolgozott adatainkból ha nem is minden okcsoportra vonatkozóan kaptunk teljesértékű adatokat, mégis úgy véljük, alkalmasak arra, hogy azoknak legfőbb adatait ma itt a szakemberek elé tárjuk, kutatómunkájukban történő felhasználás végett.

Amikor ismertetem a fiatalkorú bűnözőknek a bűnelkövetésre, a demográfiai jellegzetességeikre, a családi környezetre vonatkozó adatait, mindenütt hivatkozni fogok a rendelkezésre álló megfigyelések számára, hogy — ezek figyelembevételével a hiányos válaszok alapján kapott feldolgozási eredmények reális értékelése lehetővé váljon.

Nézzük elsőként a bűncselekmények elkövetésével kapcsolatos adatokat.

A bűncselekmények közül 125-öt Budapesten, hetet vidéki ipari városban, 26-ot vegyes jellegű városban, 24-et mezőgazdasági városban követtek el. Falun a megfigyelt bűncselekmények közül 85-öt követtek el, nyolc bűncselekményt több helyen követtek el, három esetben a bírósági iratok nem adtak tájékoztatást az elkövetés helyére vonatkozóan.

Ami az elkövetés részletesebb megjelölését illeti, erre vonatkozóan a következő táblázat adatai nyújtanak tájékoztatást.

Az utcán, munkahelyen és a lakásban elkövetett bűncselekmények összes száma majdnem teljesen egyforma. Nemek szerinti vizsgálatnál azonban lényeges különbségeket tapasztaltunk. A fiúknál az utcán, lányoknál a lakásban elkövetett bűncselekmények emelkednek ki. Ezt követik mindkét nemnél a munkahelyen elkövetett bűncselekmények. Ha az elkövetett bűncselekményeket összességükben, évszakok szerint nézzük, azt látjuk, hogy az őszi évszakban csúcsosodik ki legjobban a fiatalkorúak kriminalitása, egyes bűncselekményeknél azok szezonális jellegének megfelelően természetesen eltérés van.

Nem		Elkövetés helye							Elkövetés ideje				
		Utca	Munka-hely	Üzlet	Lakás	Egyéb	Több helyen	Nincs adat	Tavaszi	Nyár	Ősz	Tél	Nincs adat
Fiú	szám %	30 13,6	27 12,3	16 7,3	25 11,3	26 11,8	1 0,5	95 43,2	48 21,8	51 23,2	64 29,1	56 25,4	1 0,5
Leány	szám %	3 6,6	7 15,6	1 2,2	9 20,0	2 4,4	7 15,5	16 35,5	8 17,8	9 20,0	14 31,1	14 31,1	— —
Összesen	szám %	33 12,5	34 12,8	17 6,4	34 12,8	28 10,6	8 3,0	111 41,9	56 21,1	60 22,6	78 29,4	70 26,4	1 0,4

Igen fontos adalékokkal járulhat hozzá a bűnözés tanulmányozásához a *bűnözés szervezett jellegére* vonatkozó vizsgálat. Hét esetben egy társsal, hét esetben több társsal követték el a fiatalok a bűncselekményt, 105 esetben a bűncselekménynek nem volt szervezett jellege. 146 esetben a bírósági adatok erre nézve nem nyújtottak tájékoztatást.

Szorosan e kérdés tanulmányozásához tartozik a *büntársak* behatóbb tanulmányozása. E probléma vizsgálatát is megnehezítette az, hogy a megvizsgált esetek felénél a tárgyalási anyagban ilyen adat egyáltalán nem volt található. Adataink szerint a leggyakrabban, 158 eset közül 77 esetben, hasonlókorú barát vagy testvérrel követte el a fiatalok a bűncselekményt. Három esetben a szülő, 19 esetben más felnőtt, 12 esetben eltérő korú barát, illetve testvér volt a büntárs. A felnőttek közül hat esetben a felnőtt felbújtóként, 13 esetben büntársként, 19 esetben orgazdaként szerepelő. A bűnöző fiatalok a büntársakkal a kapcsolatot az esetek többségében az utcán tartotta fenn, 109 eset közül 60-ban a tárgyalási iratok között az utca, 22 esetben a lakás van megnevezve a büntársi kapcsolat helyeként.

Az elítélt fiatalok személyi viszonyai az említetteknek megbízhatóbbak és részletesebbek.

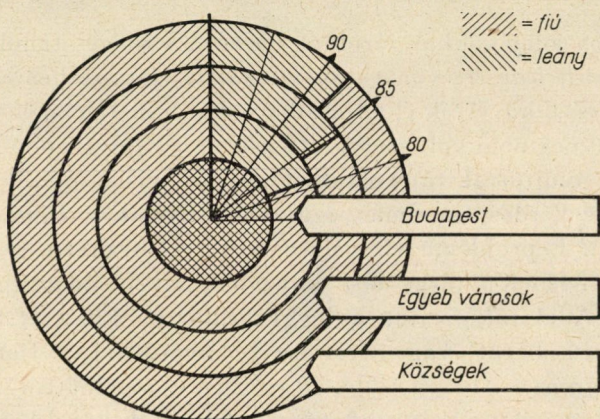
Ami a nemek arányát illeti, köztudomású, hogy a női kriminalitás csupán 20—25%-át teszi ki az összesnek. A fiataloknál még jobb az arány a nők javára. Tendenciáját tekintve pedig erősen csökkenő jellegű. 1938—40-ben még 20% körül ingadozott, 1958-ban már csupán 15,1% volt. Bűncselekményenként azonban igen nagy az eltérés. A garázdálkodásban a lányok mindössze 1,2%-kal szerepelnek, 10% alatt van a dologrongálás, élet és testi épség veszélyeztetése, a közveszélyes cselekmények (BHÖ. 162—174. és 175—185.) gyilkosságban, szándékos emberölésben és a testi sértésben való részvételük.

Ezzel szemben a fiúk arányát meghaladja a közveszélyes *munkakerülés* miatt elítélt lányok aránya, ami 1958-ban 69% volt.

Igen szemléltetően mutatja a főváros, általában a város és a falu eltérő kriminalitását a nemek arányának az egybevetése:

	100 elítélt fiatalkorú közül	
	Fiú	Leány
Budapesten	81,3	18,7
Egyéb városokban	83,7	16,3
Községekben	87,2	12,5

Ezek az adatok az *urbánus környezet* hatását a bűnözésre igen *plasztikusan* szemléltetik.



2. ábra.

A város és a falu hatása a fiatalkorúak kriminalitására

A reprezentatív adatgyűjtésben 220 fiú és 45 leány adata szerepel. A fiúknak és a lányoknak több mint a fele 16 éven felüli: a lányoknak 64%-a 16 éven felüli. A fiúk fele 16 éven aluli: 12 éves 19, 13 éves 31.

		12	13	14	15	16	17	Nincs adat	Össz.
		é v e s							
Fiú.....		19	31	24	31	55	58	2	220
Leány		1	2	4	9	16	13	—	45
Összesen:	szám	20	33	28	40	71	71	2	265
	%	7,5	12,5	10,6	15,0	26,8	26,8	0,8	100

Röviden érinteni szeretném azokat a tapasztalatokat, amelyeket az *egyes korévek kriminogén* jellegével kapcsolatban szereztünk.

Vizsgálataink szerint a fiatalkorúak bűnözése a korévek növekedésével párhuzamosan emelkedik, mégpedig mindkét nemnél egyaránt.

Ezen belül azonban igen eltérő a fiúk és a lányok kriminalitása. A lányoknál a legkisebb a 12 éveseknél, a csúcspont a 16 éves korban van, az összes elítéltek 31,1%-a esik ide. Afiúknál a 17 éves korcsoport emelkedik ki 29%-kal, korcsoportonként szinte számtani haladványszerűen emelkedik arányuk az egyes korcsoportokban. A lányoknál a biológiai érés időpontjától, 14 évtől ugrásszerű az emelkedés 10%-ról 19,8 %-ra növekszik a bűnöző nők aránya.

Igen tanulságos áttekintést nyújt a koradatoknak az egyes tanulmányozott települések jellegével történő egybevetése. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a városi környezet az alacsonyabb korévekre nagyobb befolyást, rombolóbb hatást gyakorol. Viszont a 16 évesnél idősebb fiatalkorúak közül a falvak, tehát a mezőgazdasági jellegű települések kriminalitása a nagyobb.

Budapesten 100 elítélt fiatalkorúból 20,2% a 12—13 éves korcsoportra, községekben mindössze 14%, viszont a 16—17 éves korcsoportban a községek aránya 58,9%, a városoké 51,6%, míg Budapesté 46%. A falun elkövetett bűncselekmények között a polgárok javai elleni lopások (BHÖ. 427. c., d. pont) és a lopás egyéb esetei emelkednek ki.

Ami a nemek és az elkövetett bűncselekmények közötti összefüggést illeti: mindkét nemnél a lopás bűncselekménye emelkedik ki a legjobban, a férfiaknál 44%, a nőknél 35%-a az összes bűncselekményeknek. Ezt követi nőknél a közveszélyes munkakerülés 22%, a férfiaknál a társadalmi tulajdon elleni lopások. Viszonylag magas a fiúknál a testi sértés is, (9%-ot), nőknél a 6%-ot meghaladja az üzletszerű kéjelgés.

Adatgyűjtésünk, mint erre már utaltunk, foglalkozott a fiatalkorúak nevelési körülményeivel, vizsgálta az iskola, a munkahely, a családi viszonyok hatását a kriminalitásra. Ezek az adatok a legszorosabb kapcsolatot mutatják az előbbieken bemutatott személyi adatokkal.

A szülők demográfiai és gazdaság-demográfiai helyzetére vonatkozóan feltett kérdések jórészt megválaszolatlanok maradtak, miután a tárgyalási anyag ilyen jellegű kérdéseket nem tartalmazott. Pl. a szülők életkorára vonatkozóan csupán az esetek 25%-ában volt adat beszerezhető.

Keresetük, foglalkozásuk általában jól, lakásviszonyaik kielégítően voltak rekonstruálhatók.

Ami a foglalkozási adatokat illeti, megállapítható volt, hogy 106 fiatalkorúnak az édesapja, 40-nek az édesanyja munkás volt, ezek között is túlnyomórészt az ipari munkás szülők számaránya dominál. Országos arányukat meghaladó mértékben szerepeltek az alkalmi munkások gyermekei az elítéltek között.

Valamennyi kategória között az 1500 Ft-on aluli fizetésű szülők gyerekeinek a gyakorisága a legnagyobb. 62 fiatalkorúnak az apja, 57-nek az anyja keresett havi 1500 Ft-nál kevesebbet.

Adataink alapján kísérletet tettünk annak megállapítására, hogy van-e korreláció a vagyoni helyzet és a lopás bűncselekménye között. Más szóval,

igaz-c, hogy a szegényebb fiatalkorúak lopnak? Szórványos adataink nem engedik meg a teljesértékű következtetést. 66 lopás miatt elítélt fiatalkorú szüleinek a vagyoni helyzetét tudtuk felmérni. Ezek közül:

Megnevezés	keresett				Összesen
	1000 Ft alatt	1000—1500 Ft-ot	1500 Ft fölött		
Polg. javai és társ. tul. elleni		13	28	25	66
Ebből a polg. javai elleni	bűncs.	11	18	20	49
Társ. tul. elleni.....	miatt elítélt	2	10	5	17

Az adatok megítéléséhez hozzátartozik az, hogy a 13 1000 Ft alatti keresetű szülők gyermekei közül háromnak, az 1000—1500 Ft keresetű szülők gyermekei közül hatnak, az 1500 Ft feletti keresetűek közül ugyancsak háromnak volt 500 Ft-nál magasabb keresete.

Bonyolítja az értékelés nehézségét, hogy az 1000 Ft alatti keresetűek közül kettőnél több gyerekes család kettő volt, az 1000—1500 Ft-os kategóriában kilenc, az 1500 fölöttiben hét volt. Tehát a magasabb kereset nem jelenti egyben azt is, hogy a család kedvezőbb körülmények között él. Általánosságban azonban leszűrhető az a megállapítás, hogy az elsőrendű létfontosságú javak a fiatalkorúak döntő többségénél biztosítva voltak, s a lopás bűncselekményének elkövetésére nem az elsőrendű szükségletek kielégítése ösztönözte őket.

Az adatok többsége arról tanúskodik, hogy a bűnöző fiatalkorúaknál a szülői nevelés nem volt megfelelő. A gyenge, nemtörődöm, vagy éppen túlszigorú apai, anyai bánásmód váltotta ki a bűnözést. Különösen kiugró a szülői nevelés hiányossága a leányoknál. Közülük a megfigyelt 45 fiatalkorú leány között mindössze öt leány nevelése volt megfelelő.

Nem		A szülők nevelése (bánásmódja)							Nincs adat
		Nem-törődöm	Szigorú	Durva	Ellentétes	Gyenge	Normális	Értelem-szerű adat	
Fiú	szám	27	22	7	4	27	77	1	55
	%	12,3	10,0	3,2	1,8	12,3	35,0	0,4	25,0
Leány	szám	10	7	6	1	6	5	2	8
	%	22,2	15,6	13,3	2,2	13,3	11,1	4,4	17,8
Összesen:	szám	37	29	13	5	33	82	3	63
	%	14,0	10,9	4,9	1,9	12,5	30,9	1,1	23,8

Az elítélt fiatalkorúak többségükben — 197 fiatalkorúnál — olyan családban nevelkedtek, ahol mindkét szülő élt. 21 fiatalkorú esetében csak az apa,

50-nél csak az anya élt a bűncselekmény elkövetésének az időpontjában. Az a tény azonban, hogy élnek a szülők, még önmagában véve semmit nem mond a fiatalkorú nevelésére vonatkozóan. Előfordul az, hogy mindkét szülő él, de az apa vagy esetleg mindkét szülő iszákos, rossz családi életet élnek. Más esetben a gyermeknevelést már csak az egyik szülő végzi, a gyermek mégis példás nevelésben részesül. A családi nevelés hatásának megállapítása végett tudakoltuk a szülők életmódját, családi életét, esetleges válásuk, ill. különélésük körülményeit.

A megfigyelt fiatalkorúak közül 24-nek iszákos volt az apja, hatnak az anyja erkölcstelen életet folytatott. 11 fiatalkorúnak az apja politikai, ötnek az apja egyéb bűncselekmény miatt volt büntetve. 100 esetben nem volt adat beszerezhető.

Az elítéltek szülei 134 fiatalkorúnál együtt éltek, 38 esetben pedig különváltak. A különválás három kivételével hatással volt a fiatalkorú bűnözésére.

Nem		Szülők					A szülők válása				
		Együtt élnek	Nem élnek együtt	Értelem-szerű adat	Nincs adat	Ösze-sen	Hatás-sal van	Nincs hatással	Értelem-szerű adat	Nincs adat	Ösze-sen
Fiú	szám	117	29	53	21	220	24	3	138	55	220
	%	53,2	13,2	24,1	9,5		10,9	1,4	62,7	25,0	100,0
Lány	szám	17	9	13	6	45	11	1	22	11	45
	%	37,8	20,0	28,9	13,3		24,4	2,2	49,0	24,4	100,0
Összesen:											
	szám	134	38	66	27	265	35	4	160	66	265
	%	50,6	14,3	24,9	10,2	100,0	13,2	1,5	60,4	24,9	100,0

A fiatalkorú nevelése szempontjából, de a bűnöző magatartás kialakulása szempontjából is nagy szerepet kell tulajdonítanunk az *iskolának*.

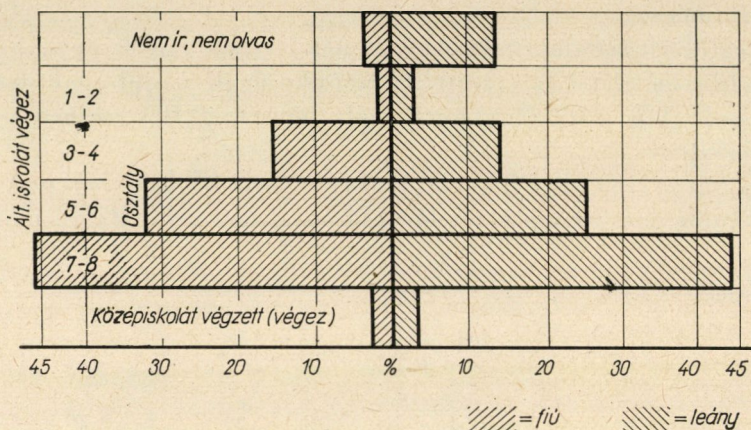
A megvizsgált fiatalkorúak kérdőívei 151 esetben adtak lehetőséget a tanulmányi eredmények értékelésére. A mondott esetek közül 78 esetben, a válaszok 51,7%-ában rossz volt a fiatalkorú tanulmányi eredménye. 35,1% megfelelő és mindössze 13,2% volt jó előmenetelű.

Az iskolai végzettséget vizsgálva, már az eddigiekből szinte megállapíthatjuk, hogy a bűnöző fiatalkorúak többségükben — a fiúknak 90%-a — csupán nyolc általános iskolát végzett. A lányoknál viszonylag magas, 4%-os az analfabéta arány. A középiskola különböző osztályait végzettek együttes aránya még a 4%-ot sem éri el.

A 78 rossz tanulmányi előmenetelű fiatalkorú közül az iskolát csupán három látogatta rendszeresen. Pszichológiai szempontból e fiatalkorúak behatóbb tanulmányozást érdemelnének, mert közöttük sok volt a jellemileg fogyatékos: 10-nél hazug, alattomos, 14-nél durva jellemet állapítottak meg a környezettanulmány készítésénél, illetve a tárgyalás alkalmával.

A mai kriminálszociológia a bűnözés tanulmányozásában nagy szerepet tulajdonít a mozinak, televíziónak, általában a szórakozásnak.

Számos ország törvényhozásában nyomon kísérhető, hogyan igyekeztek gátat vetni a film, televízió stb. káros hatásának. Németországban a 10 éven aluliak csak olyan filmelőadásra járhatnak, amely este 8 óra előtt befejeződik. 10—16 évesek pedig csak este 10 óráig befejeződő előadásokon vehetnek részt.



3. ábra.

A fiatalok iskolai végzettsége (1958)

Angliában a filmeket három csoportba sorolják, az „U” jelzésűeket minden korlátozás nélkül bárki megnézheti, az „A” jelzésűeket inkább a felnőtteknek ajánlják, mint a gyermekeknek, az „X” jelzésűeket viszont 16 éven aluliak nem tekinthetik meg. Hollandiában a tiltott filmek egy részét csak 14 éven felüliek, másik részét csak 18 éven felüliek tekinthetik meg. Hasonló módon próbáljuk hazánkban is elejét venni a filmek káros hatásának. Sajnos, azokat a rendelkezéseket, amelyeket a különböző filmekre vonatkozóan az illetékes szervek hoznak, nem elég körültekintő szigorral hajtják végre. Különösen hiányos a családi ellenőrzés, a televízió által bemutatott filmek tekintetében. A szülők engedve a fiatalok, sokszor a serdületlenek követeléseinek, számukra nem való, kifejezetten káros filmek megtekintését is engedélyezik vagy tűrik.

A végrehajtott reprezentatív vizsgálatok szerint a mozi, film káros hatása nálunk is fennáll. A fiatalok közel 50%-ának rendszeres szórakozása a film, ami önmagában még nem volna káros, feltételezve azonban, hogy válogatás nélkül tekintik meg a filmeket, ezek káros hatására kell következtetnünk.

Amint erről már a módszertani kérdések között említést tettünk, a testi és szellemi tulajdonságok körében a *testi és szellemi fogyatéka*, a nemi életre, a szenvedélyekre, vonatkozó kérdéseket figyeltük meg.

A tárgyalási anyagokból a kérdések megválaszolása nem minden tekintetben volt lehetséges. Így hiányosak a nemi életre és a fiatalkorú szenvedélyeire vonatkozó válaszok.

A hiányosságuk ellenére is tanulságos bepillantást adnak adataink a bűnöző fiatalkorúak nemi életére vonatkozóan. A két nem adatai között különösen szembeötlik, hogy amíg a fiúk 82,4%-a nem élt nemi életet, addig a lányoknak csupán 12,5%-a. Ezzel szemben a fiúknál mindössze 5,8% élt normális nemi életet, a lányoknak 45,8%-a. A megfigyelt lányok 37,5%-a üzletszerű viszonyt folytatott.

A megfigyelt fiatalkorúak között kilenc testi és 13 szellemi fogyatékos volt. Többségükben a polgárok javai elleni lopás miatt lettek elítélve. Arányuk éppen fogyatékoságaikkal összefüggésben alacsonyabb a társadalmi tulajdon elleni lopásnál, viszont magasabb az arányuk a nem fogyatékosokénál az erőszakos nemi közösülésnél és a rablásnál.

Az előbbieknél, tehát az erőszakos nemi közösülésnél a nem fogyatékosok 3,3%-os arányával a fogyatékosok 10,5%-os aránya áll szemben. Hasznos tanulsággal szolgált a kiszabott büntetések egybevetése a két kategóriára vonatkozólag. Adataink szerint a fogyatékosokra bíróságaink lényegesen nagyobb mértékben alkalmaznak szabadságvesztés büntetést, mint a nem fogyatékosokra. A teljeskörű adatok szerint a fiatalkorúak 34,8%-ával szemben alkalmaztak szabadságvesztés büntetést és 62,5%-ával szemben egyéb büntetést. A reprezentatív adatok ezt az arányt alátámasztják és egyben igazolják a kiválasztás helyességét is. Itt a 34,8%-os aránnyal szemben 34,2%-os és a 62,5%-kal szemben 65,4% az arány. Viszont a fogyatékosoknál 68,4% a szabadságvesztés büntetés és 31,6% az egyéb büntetés, tehát az arány éppen fordított.

A vizsgált főbb mutatószámok áttekintése után azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fiatalkorúak bűnözése alapvetően környezeti okokra, ezek között is döntő mértékben a családi környezetre, kisebb mértékben kulturális tényezőre és pszichés okokra volt visszavezethető. A társadalmi, gazdasági okok a kizsákmányolás megszűnése folytán a mai fiatalkorúaknál, akik már a szocialista társadalmi rendszerben nőttek fel, nem a bűnözés növekedése, hanem a bűnözés csökkenése irányába hatnak. Meg kell állapítanunk azt is, hogy a családi környezetben rejlő okok bizonyos esetben gazdasági természetűek. Amikor az említett fő okokat megjelöltem, nem kívántam egyúttal ezeket az okokat egymástól elhatárolni. Sokszor a környezeti okok is bonyolult kölcsönhatások eredményeként jönnek létre.

Különös élességgel világítottuk meg, hogy a bűnöző fiatalkorúak között jelentős számban olyanok vannak, akiknek iskolai végzettsége 8 általános vagy ennél alacsonyabb. Közöttük is 78-nak a tanulmányi eredménye kifejezetten rossz. Adatainkban világosan megmutatkozik az iskola fegyelmező hatása. Mindaddig, amíg a gyermek a pedagógus ellenőrzése alatt van, ez a

bűnözéstől visszatartja. Különösen jelentős a középiskolának a nevelő, fegyelmező hatása.

Ami a gyermekek korcsoportját illeti, fiúknál a 16 éves, lányoknál a 14 éves korcsoport hívja magára a figyelmet. Az ő nevelésükre kellene az eddigieknél is nagyobb figyelmet összpontosítani. Szigorúbb családi nevelésre és iskolai ellenőrzésre, a szabad idő felhasználásának gondosabb számonkérésére, a saját kereset, a szórakozás ellenőrzésére volna elsősorban szükség. Hozzá tartozik a fiatalok neveléséhez a nemi felvilágosítás kellő időben és megfelelő tudományos igénnyel történő véghezvitele is.

Mindezek a kérdések a nevelés, a fiatalok tudata formálása fontosságát húzzák alá. Azt, hogy a szocialista típusú ember kifermálásához a pedagógusoknak, a családnak, de az egész társadalomnak az eddigieknél nagyobb erőfeszítéseket kell tenni. E probléma a bűnöző fiatalok adatai tükrében egyáltalában nem látszik egyszerűnek és könnyen megoldhatónak.

Megoldásában a statisztikus a tények feltárásával csupán az első, de alapvető lépést teheti meg. A továbbiakhoz a szaktudományok és operatív szervek együttes erőfeszítésére van szükség.

III.

HOZZÁSZÓLÁSOK

DOBÓ ZOLTÁN statisztikus (Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium)

Az elhangzott előadás és a szétküldött referátum alapján a hozzászóló megállapította, hogy a fiatalok bűnözésére vonatkozó vizsgálat szép eredményeket produkált. Különösen fontosnak tartotta azt, hogy az anyag elemezte a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos körülményeket, rámutatott az elkövető és társadalmi környezete közötti összefüggésekre, s bemutatta a bűnöző ifjúság személyi viszonyait. Véleménye szerint úttörő munka volt, nemcsak hazai, hanem külföldi viszonylatban is. Hazánkban úgyszólván alig van irodalom, mely a fiatalok bűnözésével foglalkozna, s ami van az is elavult.

A külföldi irodalomban vannak ugyan ilyesfajta törekvések, azonban hiányzik belőlük az átfogó jelleg. Vagy csak a bűncselekmények egy körére, vagy területileg csak szűkebb területre korlátozódnak a kutatások. Ez érthető is, hiszen a kapitalista államgépezetnek nem érdeke a valóság feltárása. A nyugati kutatók leginkább alkalmazott módszere az esetvizsgálat, melyet azonban nem a megfigyelés kiegészítéseként alkalmaznak, hanem alapvető vizsgálati módszerként. Leggyakrabban alkalmazott eszközük az interview. Miután a nyugati irodalom művelői nem alkalmazzák a dialektikus módszereket, elszakadnak az élettől, a valóságtól, a legtöbb esetben önkényes, tisztán mennyiségi eredményeket produkálnak. A bűnözés szociológiai háttérét mellőző statisztikai elemzés természetesen helytelen következtetésekre is vezet. Példaként néhány jellemző munkát mutatott be a külföldi irodalomból. Günther Kaiser a „Randallierende Jugend” című munkájában például csak a huliganizmussal foglalkozik. Vizsgálatait csak egy speciális problémára, a huliganizmusra korlátozza, nyilván az előbb említett okoknál fogva. Tanulmányának fő részében a jelenség fenomenológiai (tünettani), kriminálpolitikai összefüggéseit, s a bűnöző típus antropológiai vonásait veszi vizsgálat alá. Bár foglalkozik az ún. „Halbstark” személyi tulajdonságaival és családi viszonyaival is, ezeket azonban korántsem elemzi olyan mélyen, mint az előbbi, általa nyilván lényegesebbnek tartott kérdéseket. A jelenség társadalmi háttérét azonban nem is törekszik felfedni, elemezni.

Hermann Mannheim: „Juvenile Delinquency in an English Middletown” című munkájában az angol középváros, Cambridge fiatalok bűnözését taglalja. Az ő vizsgálódásai is csak egy szűkebb területre terjednek ki. Elöljáróban bemutatja a város demográfiai viszonyait, majd a bűnöző fiatalok személyi és családi viszonyait, testi és szellemi tulajdonságait taglalja. Befejezésül az alkalmazott intézkedésekkel, valamint a visszaesés és megelőzés kérdéseivel foglalkozik. Itt is hiányzik a fiatalok bűnözés társadalmi háttérének a vizsgá-

lata, s a megelőzés kérdését az uralkodó polgári szemléletnek megfelelően, nem a társadalmi összefüggések oldaláról vizsgálja, hanem e cím alatt a különböző patronázs intézmények munkájával foglalkozik.

Az adatgyűjtés módjára egyik mű sem tér ki, de a munkák mellékleteit képező kérdőívek alapján tehetünk némi összehasonlítást az itt ismertetett adatfelvétellel.

A fiatalkorúak bűnözése okainak vizsgálatához használt hazai kérdőívek felépítése egységes logikai összefüggést mutat. A bűncselekmények elkövetésével kapcsolatos körülmények, a bírósági eljárás, ítélet, valamint jogkövetkezmények kérdései után a fiatalkorú legtágabb értelemben vett személyi viszonyaival, majd a környezet (családi és a tágabb értelemben vett társadalmi) viszonyokkal foglalkozik, beleértve a kereseti és a lakásviszonyokat is.

A német kérdőíven nem találunk ilyen átfogó logikai összefüggést. A bűncselekményekkel kapcsolatos körülmények után a családi viszonyokkal foglalkozik, majd visszatér az eljárási adatokra. Ezek után elemzi a fiatalkorú személyi viszonyait. A tágabb értelemben vett társadalmi környezettel alig foglalkozik, erre vonatkozóan mindössze egyetlen kérdése van.

Az angol kérdőív rövidebb, mindössze egyetlen oldal, ami feldolgozási szempontból ugyan előnyös, átfogó logikai összefüggést azonban ezen a kérdőíven sem találunk. Itt is hiányoznak a tágabb értelemben vett társadalmi környezetre vonatkozó kérdések. Egyedül a családi környezettel foglalkozik, azzal is csak felületesen. Külön meg kell említeni, hogy a kérdések feltevésének módja nagyon általános s nem biztosítja a megfelelő válaszokat. Pl. az otthoni viszonyokat az „otthon leírása” kérdéssel tudakolja.

A Kriminálstatisztikai Bizottság által szerkesztett kérdőíveken ezzel szemben pontos megfogalmazásban kerültek feltevésre a kérdések. Különös gondot fordítottak a kérdések megfogalmazásánál annak biztosítására, hogy a válaszadásnál minden lényeges körülményre fény derüljön, s ne maradjon felderítetlenül semmi olyan adat, mely a kitűzött cél szempontjából releváns lehet.

A felszólaló véleménye szerint a fiatalkorúak bűnözésével kapcsolatos munka eddigi eredményei nem jelentik azt, hogy a munkát már be is fejezhetjük. A dialektikus materializmus tanítása szerint a társadalmi jelenségeket, — így a fiatalkorúak bűnözését is — fejlődésükben kell vizsgálni. Nem elég a bűnözést egy időpontra vonatkozóan megfigyelni, vizsgálni kell az elkövetés körülményeinek, motívumainak, az elkövető személyi és társadalmi viszonyainak változását dinamikájában is. Ehhez pedig szükség van a megfigyelés folyamatoságára, továbbá bizonyos területeken a megfigyelés kiszélesítésére.

Az eddigi adatfelvétel tapasztalatai azt mutatják, hogy a fiatalkorúak bűnözése okainak feltárására irányuló munka csak akkor lesz teljes értékű, ha az adatok megszerzésének lehetőségét már az eljárás folyamán, még a nyomozati szakban biztosítani lehet. Erre legalkalmasabbnak az látszik, ha a felvételt a környezettanulmány felvételével kapcsoljuk össze. A környezettanulmány elkészítőjének — ahhoz, hogy jó munkát végezzen — feltétlenül szüksége van a statisztikus által is ismerni kívánt adatokra. E két munkafolyamat tehát szorosan kapcsolódik egymáshoz, s a környezettanulmány készítőjének nemcsak hogy nem jelent külön megterhelést, hanem egyenesen segíti munkáját.

Az előadás tárgyát képező megfigyelés reprezentatív módszerrel történt, mégpedig rétegezett kiválasztással, az előadó által kiemelt bíróságok területén. Nem volt azonban lehetőség arra, hogy a megfigyelendő terület is ezen az

alapon kerüljön kiválasztásra, s így a területi reprezentáció nem érvényesülhetett. Nézete szerint szükséges volna az is, hogy a begyűjtött anyagból területi vonatkozásban is lehessen következtetéseket levonni. Befejezésül a felszólaló kiemelte, hogy a fiatalkorúak bűnözése okainak a vizsgálatait kiegészítendőnek tartja néhány kiemelt, különleges eset klinikai vizsgálatával is. A szóban forgó anyagban is volt néhány olyan eset, mely megérdemelné a részletes vizsgálatot. Ezek közül kettőt említett. Az egyik fiatalkorú — aki édesanyját gyilkolta meg — a tárgyaláson úgy nyilatkozott, hogy nem érez megbánást, mert el kellett anyját távolítania az útjából, mivel úgy érzi, hogy életét akadályozta. A másik fiatalkorúról környezete (iskola, munkahely) a legjobb referenciákat adta (becsületes, szorgalmas, jó magaviseletű) — de csak nappal, teszik hozzá a nyomozati iratok. Estére minden megváltozik, s a nappal jó magaviseletű fiatalkorú este garázda, kötekedő huligánná válik, s rossz magaviseletét még bűncselekmény elkövetésével is tetézi. Hasznos lenne ilyen és hasonló esetek egyedi vizsgálatával is kiegészíteni a számszerű és logikai elemzést.

TIBA ISTVÁN statisztikai csoportvezető (Igazságügyminisztérium)

Az előadó helyesen állapította meg, hogy a fiatalkorúak bűnözése Magyarországon a felszabadulás előtti évtizedek során növekvő, a felszabadulás óta eltelt időszakban pedig csökkenő irányzatot mutat. Meggyőzően hozta összefüggésbe ezt a folyamatot az előadó a kapitalizmus, illetőleg a szocializmus gazdasági-társadalmi rendszerével.

A bűnözés alakulása az említett általánosan érvényesülő — törvényszerű — tendencián belül nem volt egyenletes, amint azt a bemutatott grafikonon is láttuk.

Az első világháború előtti évekhez képest az 1920-as években elítélt fiatalkorúak számának növekedése nagymérvű. (1911-ben százezer 12—17 éves lakosra 378, 1921-ben 683 fiatalkorú elítélt jutott.) Az 1929—1934. évek időszakában a fiatalkorúak kriminalitása az abszolút számokat tekintve visszasett. Ez azonban nem a bűnözés csökkenését jelezte, hanem csupán azt, hogy a világháború éveiben megapadt születések következtében épp az említett időszakban szűkült össze a népességnek az a korcsoportja, amelyből a bűncselekményt elkövető fiatalkorúak kikerülhettek.

Nem egyenletes a fiatalkorúak kriminalitását jelző adatok idősorának törvényszerűen csökkenő irányú alakulása a felszabadulás utáni időszakban sem. A statisztikai számokat befolyásoló okok azonban kriminálszociológiai szempontból főként exogén jellegűek. A jögerősen elítélt fiatalkorúak idősorának szóródásához meg lehet említeni a következőket. Az 1951. évtől az 1953. év első feléig a kötelező beszolgáltatás éveiben a büntetőpolitika alakulásától függően viszonylag sok fiatalkorút vontak bírói eljárás alá közellátás érdekét veszélyeztető büntett miatt. (Vö. Kulcsár Kálmán: Demográfiai tényezők jelentősége a bűnözésben II. — „Demográfia” 1960. III. évf. 1. szám 37—38. lap.) Az 1952. évben elítélt fiatalkorúak viszonylag nagy száma ennél is erősebb összefüggésben van a csekélyebb súlyú társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények miatt bírói eljárás alá vont fiatalkorúak számával.

Az a körülmény, hogy az 1953. évben elítélt fiatalkorúak száma az előző évvel szemben mintegy 3000-rel csökkent, az előbbieken kívül összefüggésben

van az 1953. év közepén kihirdetett széleskörű amnesztiával is (Az 1953. évi 11. sz. tvr. alapján alkalmazott közkegyelem jóval nagyobb mértékben érintette a fiatalkorúakat, mint a felnőtt terhelteket.)

Szembetűnően nagymérvű az elítéltek számának csökkenése 1954-ben nemcsak az 1952. évi maximumhoz, hanem az 1953. évi állapothoz képest is. Ez a jelenség azonban nemcsak a bűnüldözési politika célkitűzéseiben bekövetkezett változásokkal van összefüggésben, hanem eljárásjogi tényezőkkel is. Ezek között ki kell emelni az 1954. év közepén hatálybalépett büntetőperrendi novella, az 1954: V. tv. hatását, amely a bírói eljárás időtartamát átmenetileg észrevehető mértékben lassította. Ennek következtében számos olyan ügyben, amely egyébként már 1954-ben befejeződhetett volna, csak a következő évben hoztak jogerős ítéletet.

Az 1955. évben elítélt fiatalkorúak viszonylagosan nagy száma a Bpn. hatálybalépését követően meghosszabbodott eljárásokon kívül összefüggésbe hozható az 1955. évi 17. tvr. hatálybalépésével is, amely a kihágások intézményét megszüntette. A bíróságok ugyanis a folyamatban levő kihágási ügyeket az év végéig nagyobb számban fejezték be, mint az előző évek során.

Az 1956. évtől kezdve az elítélt fiatalkorúak számának csökkenésében bizonyos mértékű szerepe van az 1956. évi 11. sz. tvr. hatásának is, amely a vagyon elleni bűncselekmények miatt bírói eljárás alá vont fiatalkorúak számának csökkenése révén az összkriminálitás mutatószámaira is kihat.

Az elítéltek számának alakulására ható, most említett külső tényezők figyelembevételével még megalapozottabb Kovacsics elvtársnak az a megállapítása, hogy a fiatalkorúak bűnözése az 1951. és 1960. közötti időszakban — a sor egyes értékeinek ingadozása ellenére is — kifejezetten csökkenő irányú. Hazánkban is, mint a Szovjetunióban és a baráti népi demokratikus államokban kedvezően érlelődnek tehát a feltételei annak a jogpolitikai programnak, amely a szocialista fejlődés jelenlegi szakaszában napirendre tűzi a bűnözés felszámolását. Így válik érthetővé, hogy az utóbbi években fokozódó érdeklődés nyilvánul meg a szocialista kriminológia művelése és ezen belül a bűnözés okainak, feltételeinek tervszerű statisztikai vizsgálata iránt. Ennek az érdeklődésnek ma már nemcsak a jogi irodalom és általában az elméleti, tudományos munka vonalán, hanem a gyakorlati jogi élet és az állami szervek részéről is számos tanújelét látjuk. A program megvalósítása érdekében konkrét gyakorlati lépésekről is be lehet ma már számolni. Éppen ezért kell nagyra értékelnünk az előadó által ismertetett reprezentatív felvétel módszertani és gyakorlati eredményeit, amelyekkel az egyetem kezdeményező módon mind a tudomány, mind pedig a bűnözés elleni gyakorlati tevékenység céljaihoz hozzájárul.

DUXNÉ NAGY KATALIN egyetemi tanársegéd (ELTE Statisztikai Tanszék)

A társadalmi-gazdasági statisztika minden ágában évtizedek óta rendszeresen használt, bevált módszer a reprezentatív megfigyelés. Az igazságügyi statisztikában is több területen lehet alkalmazni a reprezentatív módszert, így a válások okainak kutatására, vagy a bűnözés okainak feltárására. Az igazságügyi statisztika speciális jellege miatt azonban alkalmazása ezen a területen nem történhetett más szakstatisztikák tapasztalatainak mechanikus átvételével, hanem igen alaposan meg kellett vizsgálni, hogy melyek a módszer alkalmazhatóságának feltételei, korlátai.

Sok nehézséget okozott, hogy a reprezentatív módszernek igazságügyi statisztikában való alkalmazásának hazai irodalma egyáltalán nincs, bár a válások okaira vonatkozóan 1957-ben a KSH végrehajtott egy reprezentatív felvételt, ennek az eredményei még nem ismeretesek. A külföldi irodalom is szegényes, bár statisztikai módszereket alkalmaznak a bűnözés vizsgálatára, de ezek általában nem felelnek meg a reprezentatív megfigyelés követelményeinek.

Állítása igazolására néhány példát említett az ismertebbek közül: Ferguson, Thomas: *The Young Delinquent* c. munkájában beszámol arról a vizsgálatról, amelyet 1349 fiatalkorúra vonatkozóan végzett, ti. azokra, akik Glasgowban 1947-ben 14 éves korukban befejezték iskolai tanulmányaikat. Az 1349 fiatal közül a 8. és 18. születésnapjuk között 165-öt ítéltek el összesen 268 esetben különböző bűncselekményekért. Nyilvánvaló, hogy megfigyelése igen szűk körű — mindössze 165 elemű — részleges — egyetlen város fiatalkorú elítélteire kiterjedő — megfigyelés, amelynek tapasztalataiból általános érvényű következtetések nem vonhatók le.

R. Grassberger bécsi professzor megfigyelte mindazon férfiakat, akiket Ausztriában 1919. I. 1. és 1937. XII. 31. között szándékos bűncselekmény miatt legalább egyszer, vagy gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt legalább kétszer ítéltek el. Ily módon 27 300 elítélltre terjedt ki a vizsgálat, ami az összes elítélteknek mintegy 4,5%-át jelenti. Minthogy a kiválasztás nem véletlenszerűen történt, sőt határozott tervszerűség nyilvánult meg bizonyos kategóriák kiemelésére, így ez a felvétel sem tekinthető reprezentatívnak.

A Szovjetunióban és Lengyelországban a bűnözés okainak kutatására irányuló legújabb vizsgálatok a reprezentatív módszer felhasználásával történnek.¹ E módszer alkalmazása mellett foglal állást Gercenzon is.² Véleménye szerint a bűnözés okaira vonatkozó kutatásnak sokkal bővebb forrásanyagra kell támaszkodni, mint a folyamatos bírósági statisztika adatai. Ez a követelmény viszont kizárja a teljeskörű felvétel lehetőségét, nélkülözhetetlenné teszi a reprezentatív módszert.

A fiatalok bűnözésére vonatkozó felvétel során — amint erre az előadó utalt — minden egyes fiatalkorúra vonatkozóan 71 kérdést tudakoltunk. Már a kérdések számából is megállapítható, hogy ilyen sok körülményre kiterjedő kérdőpont alapján teljeskörű felvételt végrehajtani és azt feldolgozni szinte megoldhatatlan feladatot jelentett volna.

A vita anyagául szolgáló írásos referátumból megállapítható volt, hogy a felvétel két tekintetben szorul finomításra. Egyrészt biztosítani kell a környezettanulmányhoz a szükséges adatokat, másrészt növelni kell a minta elemszámát az utóbbi kérdéshez fűzött részletesebb észrevételeket.

A felszólaló vizsgálatokat folytatott arra vonatkozóan, hogy milyen mértékben kellene felemelni a minta elemszámát ahhoz, hogy a 13%-os hibahatárt 5% alá lehessen szorítani. Minthogy leggyakrabban viszonyszámok becslésére van szükség, a következő képletet használta a mintaelemszám meghatározására:

$$n = \frac{t^2 NP(1-P)}{N\Delta_p^2 + t^2 P(1-P)},$$

¹ ROGOZINSKI, ZENON: *A statisztika mint a jogi jelenségek kutató eszköze*. Panstwo i Prawo. 1960. No. 10. Varsó.

² GERCENZON, A.: *Szubyebnaja statyisztika*. Moszkva 1948.

ahol n a mintasokaság meghatározandó elemszáma

N az alapsokaság elemszáma

P a becsülni kívánt viszonyszám

Δ_p a viszonyszám becslésénél megengedett relatív hiba

t az előírt valószínűségi szint értéke alapján a normális eloszlás sűrűségfüggvényének táblájából leolvasható érték.

Amennyiben a hibahatárt 5% alá kívánjuk szorítani, úgy a relatív hibát $\Delta_p = 0,025$ -nek kell választani, ha eredményeinket 99%-os valószínűségi szinten kívánjuk nyerni, úgy a $\Psi(t) = 0,99$ inverzeként függvénytáblából a $t = 2,58$ érték olvasható le. A számítás során N értékét 3121-nek vette az 1958. évi adatok alapján. Ezt az értéket természetesen egy újabb felvétel esetén a vizsgált év összes elítéltjeinek száma alapján kell számítani.

A mintasokaság elemszámára egy felsőbb becslést adunk, ha a P értékét úgy választjuk, hogy a $P(1 - P)$ értéke maximális legyen. Ez a $P = 1/2$ választás esetén következik be, ekkor $P(1 - P) = 1/4$. Így n értékére 480 egység adódik.

A minta elemszámának a jelenleginek mintegy kétszeresére történő fel-emelése természetesen a vizsgálat összes munkaterhét több mint kétszeresére növeli.

PETROVÁN OSZKÁR intézeti tanár (Szombathely, Felsőfokú Tanítóképző)

A fiatalkorúak bűnözésének krimináleiológiai vizsgálatának igen nagy társadalmi jelentőséget tulajdonít. Jelentősége nemcsak a sokoldalú komplex tudományos vizsgálati eredményekben rejlik, amelyek elének tárultak, hanem elsősorban abban, hogy igen sok vonatkozásban eszméltetőek. Ezek az eredmények termékenyítően hatnak a pedagógiai elméletre és gyakorlatra egyaránt, mégpedig két vonatkozásban is: a bűnözés megelőzését, a prevenciót illetően, de a fiatalkorú bűnözők javító-nevelésére vonatkozóan is.

A reprezentatív statisztikai módszert eredményesen alkalmazhatónak tartom ezen a területen, mert a természettudományok fejlődése bebizonyította, hogy a tudományos általánosítás érvényét és terjedelmét nem az egymás mellé felsorakoztatott esetek száma határozza meg, hanem a lényeges komponens megragadása, melyből a következtetések logikai szükségszerűséggel folynak. Ennek a szemléletnek érvényességét a lenini eredmények a társadalomtudományos vizsgálódások terén is igazolták.

Az egyes jellegzetes esetek teljes, hosszmetszetében történő vizsgálatát magam is szükségesnek tartom. Helyes lenne ezekben az esetekben karakterológiai, illetve teljes személyiségvizsgálati eljárások alkalmazása. Ezt szükségesnek látom leginkább oligophrenia és moráldebilias irányában, nem azért, mintha az amerikaiak által annyira dicsőített „objektív”-nak nevezett testmódszerek bármelyike is többet adhatna pillanatnyi keresztmetszetenél, hanem azért, mert még esetleges testvizsgálatok is kiegészítő támpontot szolgáltathatnak az eddig is sokoldalú és egészen váratlan mélységekig hatoló vizsgálati metodika további differenciálásához.

Annak érdekében, hogy mennél többoldalú szakvizsgálattal legyen még finomabb érzékenységgel kidolgozható a most alkalmazott eredményes módszer, hogy olyan szakágazatok is, mint a pedagógia és a pszichológia, megadhassák

ehhez a maguk sajátos hozzájárulását, igen kívánatos lenne, hogy az eddigi eredmények minél szélesebbkörű publikációját mielőbb biztosítsák.

MÁDAI LAJOS statisztikai csoportvezető (Fővárosi Tanács V. B. Egészségügyi osztály)

A bűnözés okait kutató krimináleetiológiai vizsgálatok iránt mind nagyobb érdeklődés nyilvánul meg az utóbbi időben hazánkban is. Az elmélet művelői keresik a felhasználható legeredményesebb módszert, a gyakorlati szakemberek pedig egyre sürgetőbben várják a problémakör megoldását, mert a bűnözés megelőzése és további csökkentése nélkülözhetetlenné teszi a ható tényezők összefüggéseinek igen alapos és mélyreható feltárását.

A fiatalkorúak bűnözésének okaira vonatkozó reprezentatív megfigyelés végrehajtása e célkitűzések egyik fontos és speciális részét képezik. Dux Erikné egyetemi tanársegéd felszólalására célozva rámutatott arra, hogy a reprezentatív módszerrel elméletileg már Hacker Ervin, a Szovjetunióban az igazságügyi statisztikusok közül Hlyebnyikov, Gercenzon és Osztrumov is foglalkozott. A Szovjetunióban a Jogtudományi Intézet a gyilkosságok motívumait 1938–39. években reprezentatív módszerrel elemezte. A fiatalkorúak kriminalitása irányát, a ható demográfiai és szociális tényezőket nagy vonásokban a teljeskörű hivatalos bírósági statisztika vizsgálja, mely fejlett módszereivel nélkülözhetetlen alapot nyújt nemcsak a kriminálpolitika, hanem a részletkérdéseket mélyrehatóan feltárni törekvő tudományos kutatások számára is.

Rámutatott Máday Lajos arra, hogy az ismertetett reprezentatív megfigyelés mintakiválasztási módszere, mely rétegzett kiválasztás elvén épült fel, a teljeskörű megfigyelés ismérvei tekintetében helyesnek bizonyult. A fiatalkorúak bűnözését elsősorban az elkövetett bűncselekmények jellege, típusa szerint kell összefüggésbe hozni a különböző gazdasági, társadalmi, kulturális, egészségügyi stb. vizsgált ismérvekkel.

A szóban forgó reprezentatív megfigyelés a vizsgálat tárgyának leszűkített területe ellenére igen sokféle, eltérő súlyú és különböző társadalmi veszélyességű bűncselekményre terjed ki. Nem lehet vitás, hogy pl. a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopásnál más motívumok játszanak közre, mint a közveszélyes munkakerülésnél, más és más körülmények játszanak közre a szándékos emberölés, illetve az élet, vagy testi épség veszélyeztetése bűncselekmények esetén. Az életkor és a nem egyaránt nagyban hozzájárul az egymástól lényegesen eltérő típusú és társadalmi veszélyességű bűntettek előfordulásaihoz. Mindebből viszont az következik, hogy a megfigyelés tárgyává tett bűncselekményeket differenciáltan kell tanulmányozni. Ezt a sarkalatos alapelvet valószínűsíti meg a hivatalos bírósági statisztika is, amikor a fiatalkorú bűnözőket a bűncselekmények részletes kategorizálása kapcsán összefüggésbe hozza azok szociális helyzetével, életkorával, nemével, családi környezetével, az alkoholfogyasztással, az elkövetés helyével, visszaeséssel stb.

Még inkább kell ennek az alapelvnek érvényesülnie a képviselési módszer alkalmazása esetén, mivel a mintául választott egységek jellemző tulajdonságaiból kell a fiatalkorú bűnözők konkrét sokaságára vonatkozóan következtetést levonni. Ebből a fontos szempontból nézve a tárgyalt módszer nem vette eléggé figyelembe az egyes bűntettek vonatkozásaiban az előfordulások gyakoriságát, hanem megelégedett azzal, hogy az egyes bűntettek elítéltjeinek átlagban 10–20%-át választotta mintául. Nem szorul bizonyításra az a tény, hogy

két gyilkosság, szándékos emberölés büntetéből még a kis számok törvénye alapján (Zizek, Bortkiewicz) sem lehet a vizsgált jogterületeken előfordult négy, és még kevésbé vonatkoztathatók a megfigyelt mutatók az egész országban előfordult 22 ilyen bűncselekményre, illetve elkövetőkre. Hasonlóképpen a módszerrel megfigyelt három üzletszerű kéjelgés, hét erőszakos nemi közösülés stb. semmiképpen sem szolgálhatnak tudományosan megalapozott következtetések levonására. Az ilyen kis számban előforduló bűncselekményeknél a mintavétel hibahatára — a bűnözés okait befolyásoló ismeretlen tényezőket illetően — ugyanis jóval magasabb annál a 13%-os hibahatárnál, mely rétegezett, tehát elsődlegesen tudatos, előre meghatározott ismérvek (bűncselekmény, büntetés, nem, életkor stb.) szerinti kiválasztással nyert matematikai úton bizonyítást a mintavételi eljárás helyessége.

A fiatalok bűnözése okainak feltárását a statisztika csak akkor tudja megközelíteni, ha messzemenően figyelembe veszi a minőségi körülményeket, ha nem elégszik meg a bűncselekmények egy heterogén komplexumára vonatkoztatott viszonyyszámok és átlagok megállapításával, melyek eltakarják azokat a sajátos összefüggéseket, amelyeket éppen a gyakorlati élet vár annyira a tudományos kutatástól. Ennek a reprezentatív felvételnek véleménye szerint egyik leszűrhető tanulsága az, hogy kisszámban előforduló bűncselekményeket csak teljes körben szabad beható tanulmányozás alá venni.

Másik észrevétele a reprezentatív felvétel kérdéseinek a bizonylati alátámasztására vonatkozott. A referátumból is kitűnt, hogy a feltett kérdések bizonyos részénél a bírósági iratokban az adatgyűjtést végzők nem találtak rögzített tényeket. A felvett környezettanulmányok ilyen részletes okkutatás céljára hiányosságuk miatt ez idő szerint nem lehetnek alkalmasak. A nyomozás szakában sem derítik fel azokat a biológiai és pszichológiai tényezőket, melyek az okkutatásnál fontos szerepet töltenek be. Az ítéletet indokló bírő hol részletesebben, hol szűkszavúbban rögzíti a családi környezetre, szociális stb. körülményekre vonatkozó tényeket; a tárgyalási jegyzőkönyveket is különböző képességű személyek készítik, melynek következtében a reprezentatív módszer számos esetben az egyébként fennforgó tényekre vonatkozóan sem pozitív, sem pedig negatív természetű választ nem kaphat.

Minden statisztikai megfigyelésnél még a kérdőív megszerkesztése előtt, vagy legalábbis azzal egyidejűleg kell a megfigyelés tárgyát képező jelenséget a bizonylati alapok tekintetében is körültekintően tanulmányozni.

Még fokozottabban kell ennek az elvnek a képviselői módszerek alkalmazása során érvényesülnie, amikor éppen a részletek, a finom árnyalatok felszínre hozása emeli magasabb rangra a reprezentatív felvételt, a teljeskörű megfigyeléssel szemben. Ebből következik az, hogy a jövőben tervezett hasonló módszerű megfigyelés előkészítése során előbb biztosítani kell azokat a bizonylatokat, amelyek precízen tartalmazzák az okkutatásnál vizsgálandó tényeket.

Végül az előadás során illusztrált azon megállapításra tért ki, hogy a 12—13 éves bűnözők gyakorisága a fővárosban mintegy ötszöröse a vidékiné. Ez a jelenség nemcsak azzal van összefüggésben, hogy a nagyvárosokban minden korcsoportban nagyobb a kriminalitás, mint vidéken (főleg a községekben), hanem azzal is, hogy Budapesten lényegesen nagyobb a házasságok felbontásának gyakorisága, mint a községekben és a felbontott házasságokban a 16 éven aluli gyermekek aránya szintén nagyobb Budapesten, mint a községekben.

DÁVID FERENC főügyészégi ügyész

A gyakorlati jogász számára nagyon tanulságosnak tartotta az ülést. A referátum és a hozzászólók egyaránt sok izgalmas problémát vetettek fel.

Érintették azt a problémát, hogy egyes bűncselekmények szabálysértéssé való átminősítése befolyásolja a kriminálstatisztika alakulását. Ez különösen a fiatalkorú bűnözés területén vet fel lényeges problémákat. A bűnözés elleni hatékony küzdelem érdekében tisztán kell látnunk annak volumenét és okait. Az a körülmény, hogy számos bűncselekmény bizonyos esetben szabálysértéssé minősül, azt eredményezi, hogy egy bizonyos társadalomra veszélyes emberi magatartás ugyan megvalósul, a kriminálstatisztikában azonban többé nem jelentkezik. Talán kevésbé izgalmas probléma ez 40—50 éves embereknel, mint a fiatalkorúaknál. 13—14 éves fiú esetében nagyon is másodrendű kérdés, hogy az általa ellopott dolog értéke 150 vagy 250 forint-e, a lényeges az, hogy igen fiatal korban találkozunk a társadalomra veszélyes magatartással, amely az évek során természetesen beidegzett magatartássá válik.

Más vonatkozásban is tapasztalható egyébként, hogy a kriminálstatisztika alakulását külső körülmények jelentősen befolyásolják. Ismeretes, hogy az 1938. évet megelőző években a jogerősen elítélt fiatalkorúak átlag 10%-át ítélték börtönbüntetésre. Ez az arány az utóbbi években 28—34% között ingadozik. A felszólaló arra a meggyőződésre jutott, hogy ennek a nagy ugrásnak egyik oka a Ftvr. által bevezetett relatív felső korhatár, amelynek megfelelően azt a fiatalkorú büntettest, aki az ítélethozatal napján a 17. életévét betöltötte, sem próbára bocsátani, sem javító-nevelő intézetbe beutalni nem lehet. A kérdést 1958—59. évekre vonatkozóan tanulmányozta. Kimutatható, hogy a fiatalkorban kiszabott börtönbüntetések valamivel több, mint a felét a 17. életévüket betöltött fiatalkorúakkal szemben szabták ki. Ezek zömmel alacsony mértékben kiszabott börtönbüntetések, amelyeknek több mint 60%-át felfüggesztették. Mindez arra utal, hogy a bíróságok számos esetben kénytelenek börtönbüntetést kiszabni, amikor pedig sokkal inkább próbárabocsátásnak vagy javítóintézeti beutalásnak volna helye. Ezt támasztja alá egyébként az a körülmény is, hogy a 17. életévet betöltött fiatalkorúakkal szemben többször alkalmazták a bírói megrovást, mint a 12—13. korévben együttvéve.

Az említettekéből tehát arra lehet következtetni, hogy a statisztikai felmérések által kapott eredményeknél nem szabad figyelmen kívül hagyni azokat a tényezőket, amelyek formális módon befolyásolják a kriminálstatisztika alakulását.

Egyetértett Máday Lajossal abban, hogy az oktatás alapját a hivatalos igazságügyi statisztika kell hogy képezze. Megjegyezte azonban, hogy a hivatalos statisztikai gyűjtés nem mindenben alkalmas erre. Példaként megemlítette a családi adatok közül azt, hogy sok év tapasztalata azt mutatja, hogy a jogerősen elítélt fiatalkorúak 60—65%-a olyan családokban él, ahol megvan mind a két szülő. Nem mutatja ki azonban a statisztika azt, hogy milyen ezeknek a családoknak a belső helyzete, hogy e családokon belül milyen arányú volt a válás, hányszor történt változás egyik vagy másik szülő személyében. Ugyancsak nem tűnik ki, hogy a szülők alkoholisták-e vagy sem. Kovácsics elvtárs említette referátumában, hogy a vagyon elleni bűncselekményeket elkövető fiatalkorúak eseteiben vizsgálták a szülők kereseti viszonyait. Mi azt tapasztaljuk, hogy számos fiatalkorú azért kerül nehéz anyagi körülmények közé, mert a szülők néha havi 1000 forintot is meghaladó összeget isznak el.

Ugyancsak nem mutathatja ki a hivatalos statisztikai felvétel azt a körülményt sem, hogy bűncselekményeket elkövető leányokat milyen nemi traumák érték serdületlen korukban, esetleg éppen a családon belül. Az ügyészi tapasztalatok szerint a korai nemi traumák igen jelentős kriminogén tényezőként jelentkeznek.

A felszólaló felhívta a figyelmet a budapesti viszonyok részletes tanulmányozásának a fontosságára. A Budapesten megvádolt fiatalkorúak aránya az országosan megvádoltakéhoz képest 1955—59-ig kerek számokban kifejezve 17%-ról 34%-ra emelkedett. A jogerősen elítéltek aránya 22%-ról 28%-ra emelkedett.

Végezetül a környezettanulmányokkal kapcsolatban felmerült problémához szólt hozzá. Az a tény, hogy a bírósági iratokból és az iratokhoz csatolt környezettanulmányokból számos esetben nem derültek ki lényeges adatok az életkörülményre, a személyiségre vonatkozóan, de néha még a tényállásra vonatkozóan sem, nem csupán a kriminálstatisztikai tudományos kutatás, hanem közvetlenül az ügyészi gyakorlati munka szempontjából is aggályos. Szükségesnek és fontosnak tartotta olyan környezettanulmányok elkészítését, amelyek a fiatalkorú büntetettek személyiségére, neveltetési körülményeire vonatkozó adatokat az eddigieknél részletesebben és pontosabban tartalmazzák. Hangsúlyozta, hogy ez nemcsak a kriminálstatisztikai tudományos kutatás, hanem a gyakorlati bűnüldöző munka, a helyes ítélkezés szempontjából is elengedhetetlen.

SZTODOLNIK LÁSZLÓNÉ egyetemi tanársegéd (ELTE Statisztikai Tanszék)

A fiatalkorúak bűnözésére vonatkozó külföldi kutatásokkal kapcsolatban azzal egészítette ki az előző hozzászólásokat, hogy a kapitalista államokban folyó vizsgálatok túlnyomórészt eseti vizsgálati módszerrel történnek. Ezek a vizsgálatok számtalan vonatkozásban keresik az összefüggést a bűnözés oka és a bűnözők demográfiai, környezeti, jövedelmi stb. viszonyai között, azonban csak elszigetelten, főleg az egyes jelenségek és a bűnözés közötti kapcsolatot kutatják. A kutatók nem az összes tényező együttes vizsgálatát tűzik ki célul s ezért nem tudnak, de sokan nem is akarnak rámutatni arra, hogy a bűnözés oka a társadalmi rendszerben, a kapitalista kizsákmányolásban rejlik. Megállapításaikkal így elkendőzik az igazságot s helytelen irányba terelik a kutatásokat.

Néhány példát említett Kovacsics elvtárs által előadott megállapítások alátámasztására. Az esetvizsgálatok nagyrésze igen csekély vizsgálati egységre vonatkozik. Dobó elvtárs által említett Mannheim-féle kutatás Cambridge városának 127, ill. 112 fiatalkorú bűnözőjére vonatkozott. William és Joan Mc. Cord az ún. Cambridge—Sommerville Youth Study új értékelésében a kontroll csoportban is csak 471 esetet vizsgál. A Glueck-házaspár különböző pszichológiai „test”-vizsgálatokkal dolgozik, több mű jelent meg tőlük, de egyik kutatás sem terjed ki 500—1000 főnél többre. Lander Baltimore városának 8464 fiatalkorú bűnözőjét vizsgálja, a hangsúlyt arra fekteti, hogy a város ipari centrumában s a négerlakta negyedekben, a rossz lakás és anyagi körülmények között levő munkáslakta helyek bűnözési arányszámait kimutassa, s ezeknek bűnözését néger, ill. munkás mivoltukkal magyarázza.

A nyugati államokban talán egyetlen, nagyobb szabású kutatás folyik, Franciaországban. A fiatalkorú bűnözés okainak felkutatására bizottság alakult,

a terv szerint három fázisban folytatják le a vizsgálatot. 13 gyermekbíróság a kísérleti központok magja, melyeknek területe megfelelően reprezentálja Franciaország lakosságát. A kutatásban részt vesznek jogászok, szociológusok, demográfusok, biológusok, pszichológusok, pedagógusok, közgazdászok stb., mintegy 500 személy. A vizsgálat első fázisában a kísérleti központokat, a vizsgálati módszereket állapították meg, 80 rovatból álló kérdőívet szerkesztettek. A második lépcső a reprezentatív módszer által meghatározott számú fiú-bűnözőkre vonatkozik. A harmadik fázisban kerül sor a végleges kutatásra, melyet 5—6 évi időre terveznek, ebben az időszakban nemre való tekintet nélkül, 5000 fiatalkorú bűnöző vizsgálatát kívánják végrehajtani.

HAVAS OTTÓNÉ főelőadó (Művelődésügyi Minisztérium)

A megyei tanácsok által végzett megelőző munka fontosságáról, a bűnözés veszélyének kitett fiatalkorúakra vonatkozóan a Művelődésügyi Minisztériumban végzett felmérések tapasztalatairól szól.

LOMBOS LAJOS r. alezredes (Belügyminisztérium)

Konkrét példák kapcsán rámutatott arra, hogy a fiatalkorúak bűnözését a bírósági statisztika nem regisztrálja teljeskörűen. Hiányzik ebből a szabálysértések adatanyaga s mindazok a társadalomra veszélyes cselekmények, melyek elbírálás végett nem kerülnek a bírósághoz. Különös nyomatókkal emelte ki a visszaeső fiatalkorú bűnözők, továbbá a közveszélyes munkakerülés miatt elítélt fiatalkorúak behatóbb tanulmányozásának a fontosságát.

HOÓZ ISTVÁN tanszékvezető adjunktus (Tudományegyetem Pécs)

Arról szólt, hogy a bűnözést teljeskörűen sohasem lehet megfigyelni, mert mindig van latens bűnözés is. Tekintettel arra, hogy az igazságügyi statisztika területén a mérési módszerek még nincsenek kellőképpen kialakítva, a kriminálstatisztikai munkaközösségnek e módszertani kérdésre nagy figyelmet kell fordítania.

IV.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a széleskörű, termékeny vita, melyben a gyakorlat és az elmélet képviselői egyaránt részt vettek, a probléma vizsgálatának a fontosságát igazolja.

A referátum, de a hozzászólások alapján megállapítható, hogy a kriminálstatisztikai felmérések és kutatások jelentős mértékben járultak hozzá a fiatalkorúak bűnözése okaira vonatkozó kérdések tisztázásához. Egyrészt közelebb vittek számos módszertani kérdés tisztázásához, másrészt igen fontos ada-

lékokkal járultak hozzá a bűnözés okainak a megvilágításához. A vita alkalmas volt arra, hogy a felmerült új szempontok alapján a megfigyelést továbbfejleszthessük, a nyomozó szerveknél keresve a jelenlegi adatgyűjtés hiányosságainak a megszüntetésére a megoldást.

A jövőben ahhoz, hogy a fiatalkorúak bűnözésére vonatkozóan az eddigieknél átfogóbb adatokat és képet nyerjünk, a kutatásokat és a módszereket sokoldalúbbá kell tenni. A sok eredményt hozott statisztikai módszereket ki kell egészíteni a kriminológia más ágainak szemléletével, hogy a bűnözés okait minél pontosabban megragadjuk és ezáltal minél hathatósabban járuljunk hozzá a bűnözés felszámolásához. (k. j.)